

Capítol 2. L'estudi del gènere

To persist in discussing genres today might seem like an idle if not obviously anachronistic pastime.

(Todorov, 1976: 159)

Així comença Todorov per parlar precisament dels gèneres literaris i oferir una de les visions més condensades en la reflexió sobre aquest concepte. El cert és que, en aquest capítol, també pretenem parlar de gèneres, però a fi de situar-los en una disciplina diferent a la que preocupava Todorov, la traductologia, i aplicar les conclusions que puguem extraure de l'estudi d'aquesta categoria. Així doncs, en aquest capítol pretenem examinar el que s'ha dit sobre un dels dos fonaments del nostre treball, el gènere discursiu, a fi d'oferir-ne una caracterització que ens permeta observar, en l'aplicació dels fonaments teòrics del nostre treball, la rellevància d'aquesta noció en l'exercici professional de la traducció jurídica.

Amb l'objectiu final com a guia, aquest capítol comença tractant, en primer lloc, els problemes terminològics que plantegen les investigacions sobre el concepte de gènere, ja que aquest ha rebut designacions diverses des de perspectives dissemblants. Després d'un petit repàs dels termes utilitzats en la bibliografia sobre el tema, justifiarem per quina de les opcions possibles ens decantem i la perfillem a fi d'adequar-la al màxim a les pretensions d'aquest treball.

A continuació, farem un repàs dels estudis que s'han dedicat a aspectes variats del gènere des de disciplines diverses. Amb això, pretenem recuperar per a la traductologia els plantejaments d'altres àmbits científics en la caracterització del concepte. En aquest sentit, prenem atenció a treballs que ofereixen diferents perspectives teòriques i caracteritzacions i també a aquells que, paral·lelament amb el nostre, troben en el concepte de gènere una peça fonamental per al desenvolupament d'estudis aplicats. Amb la lectura crítica de la bibliografia, s'intenta compilar la informació que ens serà útil per aplicar posteriorment els plantejaments que han sorgit en els estudis sobre el gènere a l'àmbit de la traducció jurídica.

En definitiva, el que ens proposem en aquesta part del nostre treball és indagar en les possibilitats d'aplicació del concepte de gènere discursiu a la traducció jurídica des d'enfocaments teòrics, aplicats i descriptius.

2.1. Delimitació del concepte

Com ocorre amb molts altres conceptes, la designació *gènere* ha servit per revestir més d'una noció en diverses disciplines (crítica literària, lingüística o estudis sobre comunicació audiovisual) i, alhora, el concepte que s'atribueix al terme en aquest treball ha adoptat més d'una denominació. Per això, creiem que el primer pas de la nostra investigació ha de ser explicar l'opció terminològica que prenem.

Amb aquesta intenció, seguirem el mètode que s'aplica en la majoria de centres de terminologia, com explica Cabré i Castellví (1992: 319-333), per al tipus de recerca que ens proposem ací, això és, la recerca *puntual*. Aquesta recerca puntual es distingeix de la *sistemàtica* en el fet que la primera té un abast força més reduït. En el nostre cas, no es tracta d'elaborar el vocabulari dels estudis sobre el gènere, sinó de justificar l'ús d'una denominació i d'un concepte, per a la qual cosa s'imposa l'ús d'aquest mètode.¹⁹

Les fases d'aquesta recerca (*apud* Cabré i Castellví, 1992) són les següents:

- **Preparació** de la recerca (delimitar el camp d'especialitat, el segment conceptual, els conceptes afins i caracteritzar el terme)
 - Anàlisi de les dades de la consulta (extraure el màxim d'informació del consultant)
 - Avaluació del material de què el terminòleg se servirà per dur a terme la recerca (documents escrits, bancs de dades i especialistes)
- **Recerca** pròpiament dita (forma del terme, significat, àrea i subàrea, categoria, sinònims, situació normativa, característiques sociolingüístiques, equivalències en altres llengües i contextos específics)
- **Síntesi** dels resultats

¹⁹ «[U]na recerca terminològica puntual és la que se centra en qualsevol qüestió relativa a un sol terme especialitzat.» (Cabré i Castellví, 1992: 320).

2.1.1. Una recerca terminològica puntual per al gènere

En primer lloc, per a la preparació de la recerca, hem de delimitar l'especialitat. Si bé és evident que ens trobem en el camp dels estudis sobre el gènere, hem de considerar també que no són una disciplina, sinó més prompte una investigació interdisciplinària que preocupa a tota una sèrie d'àmbits, com són la teoria i la crítica literàries, la lingüística aplicada, la lingüística computacional, la retòrica, els estudis audiovisuals o la traductologia. Això no obstant, considerem que la finalitat de la nostra recerca fa que, de moment, hàgem d'atendre en major mesura al que plantegen els estudis realitzats en l'esfera de la traductologia, sense discriminar-ne d'altres.

Pel que fa al segment conceptual, podem dir a grans trets que el concepte fa referència a una agrupació de textos i, quant als termes afins, tenim els de *registre*, *tipus de text* (i altres variants d'aquest com són *tipus textual*, *tipologia de textos* o *tipologia textual*), *mode* i *classe de text*, que s'utilitzen també per a denominar conjunts de textos. Per tant, cal diferenciar quin tret distingeix el concepte de gènere de la resta i, seguint el que hem exposat fins ara, direm que es tracta d'una agrupació de textos que els distingeix pel propòsit que persegueixen els participants d'una *situació social* en l'ús dels textos.

En la preparació de la recerca, les circumstàncies específiques d'aquesta no ens permeten obtenir més informació del consultant, com aconsella Cabré i Castellví (1992), per la qual cosa passem a l'avaluació del material amb el qual es durà a terme. En el nostre cas, escollim textos que tracten un aspecte o un altre de la qüestió dels gèneres des de perspectives diverses, tot i que afavorim els materials produïts en el si de la traductologia o avalats per l'impacte que han tingut en aquesta àrea.

Com es veurà, hem modificat la recerca que explica Cabré i Castellví (1992) i hem adoptat un punt de vista multilingüe per tal de poder ajustar el procés a les necessitats del cas concret, ja que, si bé hi ha obres en català que tracten la qüestió dels gèneres, aquestes no són prou representatives i, d'altra banda, el panorama de la investigació traductològica fa que les referències als avanços aconseguits en altres idiomes siguin contínues i les postures terminològiques siguin, si no compartides, sí conegudes pels autors dels diferents idiomes, amb la qual cosa els textos redactats en

un idioma repercuteixen també en els originals d'un altre i les tries terminològiques formen part d'aquesta àrea d'influència. En aquest context, no trobem inconvenients a traçar paral·lelismes entre els termes que s'empren en alguns idiomes que mantenen fortes relacions, com es veurà en les referències que incloem dels mateixos textos. Així, en català, espanyol, anglès, alemany i francès tenim les opcions que incloem a tot seguit (taula 1).

en català	en espanyol	en anglès	en alemany	en francès
a) gènere	a) género	a) genre	a) Textgattung o a') Textsorte	a) genre
b) tipus de text	b) tipo textual	b) text type	b) Texttyp o b') Textsorte	b) type de texte
c) registre	c) registro	c) register	c) Register	c) registre
d) mode	d) modo	d) mode	d) Form ²⁰	d) mode

Taula 7. Denominacions usades per a designar una agrupació de textos

Així, destaquem els textos de Bakhtin (1982), de Beaugrande i Dressler (1981), Newmark (1987), Swales (1990), Reiß i Vermeer (1989), Hatim i Mason (1990), Baker (1992), Bhatia (1993), Kussmaul (1997), Trosborg (1997 *b*), Hurtado (1999 *b*), Carbonell i Cortés (1999), García Izquierdo (2000), tot i que la llista completa de referències s'inclourà en la síntesi de la recerca (pàgina 95).²¹

Seguint les instruccions de Cabré i Castellví (1992), en la recerca pròpiament dita, hem de tenir en compte els aspectes següents: forma, significat, àrees, sinònims, equivalències en altres llengües i contextos específics. En el que segueix, intentarem oferir una visió conjunta d'aquestes variables.

²⁰ Per no allargar innecessàriament aquesta part del treball, obviarem les referències que es remetent a aquesta forma, ja que no resulten rellevants per a la recerca puntual que duem a terme.

²¹ L'ordenació d'aquestes referències segueix un criteri cronològic atesa la importància que té en el cas concret que ens ocupa conèixer les modificacions que ha sofert l'ús dels termes en el plànol temporal.

Així doncs, les formes que ens interessa investigar per la concurrència del mateix concepte (tot i que amb variacions) són *gènere*, *tipus de text* (i variants), *registre*, *classe de text* i *mode*.

Començarem pel terme *classe de text* que apareix a Elena García (1990: 37). Les ocurrencies d'aquesta denominació han estat mínimes i es redueixen a treballs on hi ha una clara influència germanòfona, com és el cas de la mateixa Elena García.²² Sembla evident que aquesta designació ve provocada per un intent de diferenciar els termes alemanys *Texttyp* i *Textsorte*. D'altra banda, potser la connotació poc especialitzada de *classe* ha influït també perquè el terme *classe de text* no reisquera i no tinguera una major representació en la bibliografia posterior.

La utilització de *registre* en aquest sentit també sembla haver desaparegut, per una especialització del terme que ara s'empra com a denominació d'un concepte diferent a l'agrupació de textos a la qual fem referència en aquest treball. Tanmateix, l'ús en una època recent d'aquesta opció terminològica es remunta a la lingüística funcional sistèmica que, en els primers plantejaments, troba innecessari distingir entre *registre*²³ i *gènere* (vegeu les diferents contribucions del volum editat per Ghadessi, 1993, especialment Leckie-Tarry, 1993: 35-36, per tal com aquesta planteja el debat obertament). Altres autors caracteritzen el gènere com a component del registre (Luna, 1994-95: 264, *apud* García Izquierdo, 2000: 208). Els seguidors de la lingüística perpetuen la concepció o fins i tot l'enterboleixen i així Frow (1980: 78) tracta els dos termes com a sinònims: «discourse genre, or register».

Això no obstant, aquesta confusió comença a diluir-se en treballs posteriors, com ara els de Martin (1985, 1992 *a*), que influirà els treballs del mateix Halliday (Halliday i Martin, 1993). Una cita molt aclaridora d'aquesta postura seria la següent (Martin, 1992 *a*: 495):

²² També Isenberg (1983, *apud* Agost Canós, 1996: 105) utilitza aquest terme, però ho fa per designar una classificació de característiques heterogènies, per la qual cosa s'aparta de l'abast d'aquesta recerca.

²³ Aquest concepte apareix també en els treballs de Halliday, McIntosh i Strevens (1964), on es posa nom a les variants del llenguatge descrites per Firth (1957, 1964), el qual es basava en la noció de *situació* de Malinowski (1923, publicat en espanyol el 1984).

Register can then itself be organised with respect to field, tenor and mode, reflecting metafunctional diversity in its expression form, leaving genre to concentrate on the integration of meanings engendered by field, tenor and mode as systematically related social processes.

També són partidaris d'aquesta distinció Bakhtin (1982: 248), Lemke (1988: 162), Maingueneau (1992: 178), Leckie-Tarry (1993: 40) o Mannetti (1995: 76).

Dins dels estudis audiovisuals, s'ha proposat una altra denominació per a tipus de text, atesa la confusió entre aquesta darrera denominació i la de *gènere*. Així, proposen el següent (Thwaites, Davis i Mules, 1994: 112):

Because narratives are used in many different kinds of texts and social contexts, they cannot properly be labelled a genre. Narration is just as much a feature of non-fictional genres [...] as it is of fictional genres [...]. It is also used in different kinds of media [...]. We can think of it as a textual *mode* rather than a genre.

La distinció entre *mode* i *gènere* és una qüestió que ocupa també gran part del treball de Genette (1977). En aquest article, el teòric i crític literari repassa les classificacions dels gèneres que s'han fet en la història de la teoria de la literatura i distingeix alguns conceptes que hi apareixen barrejats. Així, el terme *mode* queda reservat per a la *situation d'énonciation* (1977: 394) que coincideix amb el *mode* que autors com ara Hatim i Mason (1990) situen com a integrant del registre i que ja van desenvolupar Gregory i Carroll (1978). Considerant, doncs, el que diu Genette i el fet que, malgrat que Thwaites (1994) proposa la denominació de *mode* com a substitut parcial de *gènere* per a la narració, una preferència en la qual coincideix també Genette, podríem descartar el *mode* com a denominació aplicada a l'agrupació de textos que respon a criteris de procedència social, el concepte que ens interessa en aquest estudi.

Una altra confusió existent entorn del *gènere* i del *registre* fa referència al concepte i no a la denominació. Així, es parla molt sovint del *gènere periodístic*, del *gènere cinematogràfic* o del *gènere jurídic* (Maley, 1994: 13), en referència a divergències quant a components del registre tal com l'expliquen Hatim i Mason (1990: 36-54). Aquest és també el concepte a què remet Maingueneau (1981), malgrat que adopta la denominació *tipus de text*, alternada amb la de *tipus de discurs*, caracteritzat (Maingueneau, 1981: 20) «par un fonctionnement original des structures

linguistiques et les personnes qui en sont partie prenante». La distinció seria la següent (Maingueneau, 1981: 31):

La réflexion sur les embrayeurs débouche immédiatement sur des problèmes de typologie des discours; elle permet d'aller au-delà du simple partage entre écrit et oral et permet d'articuler différents types de discours sur un usage spécifique de ces embrayeurs. Nous verrons dans la deuxième partie [...] qu'on doit opérer une distinction importante entre deux types de discours, ceux qui portent la trace d'une référence à leur instance d'énonciation et ceux qui en sont dissociés (ne comportent donc pas d'embrayeurs), mais nous pouvons déjà illustrer ce problème au moyen de deux exemples particulièrement nets, le *discours épistolaire* et le *discours scientifique*.

També de Beaugrande i Dressler (1981: 182-185) participen en aquesta confusió en parlar de textos literaris, conversacionals, poètics, etc., amb la denominació *tipus de text (text type)*. D'altra banda, Achard (1995) parla de *formació discursiva* com l'espai social on es produeixen certa mena de *discursos*, acumulats dins d'aquest *veïnatge (voisinage)*, els quals presenten regularitats lingüístiques i constitueixen els *registres discursius*. En una nota al peu molt aclaridora, Achard (1995: 84) esmenta el treball de Jenny Simonin-Grumbach (1984) com el que introdueix la distinció entre *tipus de discurs* i *tipus de text*, definit aquest darrer per les característiques externes, és a dir, per la funció social. Aquesta és una concepció molt propera a l'actual de *gènere*, tot i que des d'una perspectiva fortament lingüística. Això no obstant, Achard (1995: 84) tria denominar aquests conceptes de la manera contrària a la que seria més usual actualment i així: «J'emploie «registre» au sens de type externe et «genre» au sens de «type d'usage de la langue».

En el camp de la traductologia, Hatim i Mason (1990) distingeixen clarament entre registre (*register*), definit com la variació lingüística que depèn de l'usuari i de l'ús (Hatim i Mason, 1990: 38-39) i gènere (*genre*), com un conjunt de factors adients per a una situació social determinada (1990: 140) i els situen en dues dimensions diferents (comunicativa i semiòtica, respectivament), que, si bé es troben separades, estan dinàmicament relacionades. La gran repercussió d'aquesta obra ha permès fixar els dos conceptes en l'àmbit de la traductologia (vg. García Izquierdo, 2000, entre d'altres).

Un altre terme que entra en conflicte amb el de *gènere* és el de *tipus de text*.²⁴ En aquest cas, el que es confon és la funció del text amb les convencions (funció predominant inclosa) inherents a la discursivització d'una situació social reiterada. Així, de Beaugrande i Dressler (1981: 186) defineixen el *tipus textual* (*text type*) com un conjunt de procediments heurístics per produir, predir i processar ocurrències textuals, però aquesta definició s'associa a concrecions conceptuals diferents al llarg de la mateixa obra. Així, aquest *tipus de text* revesteix, de vegades, la noció d'*acte de parla* (1981: 182),²⁵ la de *gènere* com a forma convencionalitzada de textos (1981: 182-183) o el que s'ha associat amb més freqüència al *tipus de text* (1981: 184), que és la funció lingüística predominant (argumentativa, expositiva o instructiva, vg. Newmark, 1987: 39-44, Hatim i Mason, 1990: 153 i següents, i García Izquierdo, 1999). Tanmateix, de Beaugrande i Dressler semblen perfectament conscients d'aquestes incongruències i, referint-se al moment de publicació del llibre, afirmen (de Beaugrande i Dressler, 1981: 183) que «[i]f our typology turns out to be fuzzy and diffuse, it is only reflecting the state of affairs in real communication».

L'oscil·lació entre *gènere* i *tipus de text* s'observa també en obres recents. Així doncs, Trosborg afirma (1997 *b*: vii-viii):

The book attempts to demonstrate the value of text typology for translation purposes, emphasizing the importance of genre analysis, analysis of communicative functions and text types in a broad sense as a means of studying spoken and written discourse. [...] In this book, *text type* is used in a broad sense to refer to any distinct type of text and the notion includes genre.

Tanmateix, més endavant la mateixa Trosborg s'alineja amb Swales (1990) en definir el *gènere* com «coded and keyed events set within social communicative processes» (Trosborg, 1997 *a*: 8).²⁶ D'altra banda, en un altre moment, identifica

²⁴ Caldria afegir que *tipus de text*, *tipus textual*, *tipologia textual* i *tipologia de textos* solen emprar-se com a sinònims.

²⁵ Açò es desprèn dels exemples que ofereixen: «replying, refuting, reporting, summarizing, or evaluating other texts».

²⁶ Tot i així, Baker (2000 *b*) interpreta l'ús del terme per part de Trosborg i de la traductologia en general d'una forma bastant allunyada a aquesta definició (Baker, 2000 *b*: 243): «a long tradition in translation studies of using text type classifications as a shorthand for clusters of linguistic features to which the student or practitioner of translation should pay particular attention.»

tipus de text (1997 a: 12) amb el que abans anomenava *tipus retòric*, de manera que la inclusió de *gènere* en *tipus de text* queda bastant desdibuixada. També crida l'atenció que, després de donar l'etiqueta de *tipus retòric* als textos expositius i argumentatius (1997 a: viii), pose al mateix nivell els textos legals, els contes de fades i els textos argumentatius (1997 a: 3).

Qui no sembla estar d'acord amb aquests jocs terminològics és Nord, quan en l'article editat per Trosborg (Nord, 1997 a: 54), repeteix *gènere* al costat de *tipus de text*; en el mateix volum, Kussmaul (1997: 69) també sembla incòmode amb la designació de l'editora i comenta:

Text type is an ambiguous term. It may refer to what is called *Texttyp* in German, which is the more general notion which has been brought to our attention by Reiss (1971) who distinguishes between informative, expressive and appellative text types. For want of a better word *text type* may also serve as an equivalent for German *Textsorte*, which refers to entities such as manuals, instruction leaflets, business letters, weather reports, contracts, or also academic discourse [...].

D'altra banda, Trosborg identifica la confusió terminològica entre *gènere* i *registre* provinent de la lingüística funcional sistèmica, tot i que en l'explicació s'aprecia una altra confusió entre *registre* i *llenguatge d'especialitat* (Trosborg, 1997 b: viii).

For some systemicists, genre is sometimes used in a broad sense to refer to register variation, such as journalistic language, legal language, scientific discourse, etc.

Un altre cas que caldria destacar és el de Delisle i altres (1999: 294-295), que, en una obra destinada a presentar la terminologia usada en la reflexió traductològica, defineix *tipologia de textos* de la manera següent:

Sistema de clasificación de textos en función del área, el género, la finalidad y las convenciones discursivas

fr: typologie des textes

en: text typology

de: Texttypologie

Tanmateix, trobem a faltar en aquesta obra la definició del que els autors entenen per *gènere*.

Altres autors no confonen aquests dos termes i els usen de forma sistemàtica, tot i que no existeix un consens representatiu entre els diversos investigadors. Així, d'una banda, Carbonell i Cortés (1999: 111-118) empra *tipus de text* i no *gènere*, mentre que altres es decanten per la utilització del darrer (generalment, aquests empenen *tipus de text* per a una noció distinta, com explicàvem més amunt). Així Agost Canós (1996, 1999), Hurtado Albir (1999 b: 247 i 250), García Izquierdo (2000: 203-244), Chaume Varela (2000), Borja Albi (2000) o Gamero Pérez (2001) fan servir *gènere* per a la categoria semiòtica identificada per Hatim i Mason (1990) i *tipus de text* es reserva per a el «*propósito retórico dominante*» (García Izquierdo, 2000: 236, cursiva en l'original), també en línia amb el que proposen Hatim i Mason. També en la bibliografia escrita en anglès, Chesterman (1998: 161 i s.) s'adscriu a aquesta «tradicció terminològica».

Aquesta mateixa distinció és la que estableix la lingüística computacional (vg. Nakamura, 1991, que es basa en Biber i Finegan, 1986, vg. també Abaitua, 2000), la qual distingeix amb *gènere* els textos agrupats per la *funció pragmàtica* (esmenten la novel·la, l'article periodístic o l'assaig) i amb *tipus* aquells textos que comparteixen trets lingüístics, com són la longitud de les oracions, l'ús de perífrasis verbals, la densitat lèxica o la utilització de connectors.

Aquesta mateixa distinció és la que propugna també Agost Canós (1996: 104-105), dins del camp de la traductologia, ja que afirma, seguint Castellà (1995), que els gèneres es distingeixen per factors externs, mentre que la diferenciació de *tipus* de textos atén a criteris interns. La separació dels tres conceptes amb denominacions distintes (*gènere*, *tipus de text* i *registre*) es pot apreciar clarament a Castellà (1995: 74) i en els estudis aplicats de la lingüística funcional sistèmica (Martin i Rothery, 1986, Christie, 1990, 1991, Christie i Martin, 1997, entre d'altres) i de l'ensenyament de llenguatges específics (Swales, 1990, Bhatia, 1993, Fortanet, Posteguillo, Palmer i Coll, 1998, Alcaraz Varó, 1999, entre d'altres).

Així doncs, sembla que, atenent a les diverses qüestions comentades i tenint en compte els principis de la recerca terminològica que exposa Cabré i Castellví (1992: 326), tenim que l'adopció del terme *gènere* es justifica en el si d'una

estructura conceptual on la resta de denominacions estudiades resulten necessàries per a cobrir altres nocions. Això no obsta, tanmateix, perquè els sistemes emprats varien entre idiomes, com és el cas amb l'alemany. En aquest idioma, destaca la contribució de Reiß i Vermeer (1989) que decideixen adoptar un terme que nosaltres podríem considerar a mig camí entre el *gènere* i el *tipus de text*,²⁷ atès que, per bé que no es tracta de la denominació usada en aquell idioma per a les agrupacions i els estudis tradicionals de textos literaris (*Textgattung*), com és el cas més freqüent en la resta d'idiomes que hem vist, tampoc no opten pel que seria l'equivalent de *tipus de text* (*Texttyp*). Aquests autors declaren la seua preferència per l'ús de la denominació amb major tradició dins la lingüística aplicada en l'àmbit alemany (*apud* Reiß i Vermeer, 1989: 172-173), això és, *Textsorte*, l'ús de la qual testimonien obres com la de Gülich i Reible (1972).²⁸ De fet, Snell-Hornby (1995: 32 i 37) adopta el terme en anglès *text-type* i afirma que «[t]he English term *text-type* as used here includes German *Texttyp* (as used by Reiss) and *Textsorte* [...]» (Snell-Hornby, 1995: 37).

Com veiem, en el panorama traductològic no s'aprecia una unanimitat respecte a la utilització d'un terme o d'un altre. Tanmateix, la pretensió d'univocitat de les diferents ciències no és cap obstacle perquè hi trobem, com en altres disciplines, una «utilització de formes concurrents» (Cabrè i Castellví, 1992: 326) que no ens ha d'aturar en la investigació. En aquesta taula, fem referència a les opcions més representatives que han pres estudiosos de la traducció en diferents idiomes.

	Terme preferent	Terme secundari
Català	Agost Canós (<i>gènere</i>)	
Espanyol	Hurtado, García Izquierdo, Borja Albi, Chaume, Gamero Pérez (<i>género</i>)	Carbonell i Cortés (<i>tipología textual</i>)
Anglès	Hatim i Mason, Nord, Kussmaul, Hatim (<i>genre</i>)	Trosborg, Nord, Kussmaul, Snell-Hornby (<i>text type</i>)
Alemany	Reiß, Vermeer, Göpferich, Nord, Kussmaul (<i>Textsorte</i>)	

²⁷ Així ho hem intentat palesar en la taula 1 del començament d'aquest capítol (pàgina 86).

²⁸ *Texttyp* s'empra per al terme que en català adopta la forma de *tipus textual* (i altres variants).

Taula 8. Principals denominacions utilitzades en traductologia per a l'agrupació de textos que respon a criteris d'ús

Al nostre parer i atès el que hem pogut apreciar fins ara, el terme més adient per als propòsits d'aquest treball és *gènere*, avalat per un ús reiterat en el context acadèmic. Tanmateix, abans de prendre la decisió definitiva, comprovarem la situació normativa del terme (Cabré i Castellví, 1992: 327) amb la consulta d'obres lexicogràfiques actuals. Així, tot seguit incloem les accepcions més rellevants per al cas que estudiem. Hem escollit també l'espanyol per la convivència de les dues llengües i perquè la comparació podria fer-nos veure si s'hi produïa cap interferència (no és el cas). [En aquest cas, el fet de presentar les dades en columnes paral·leles no implica cap relació de correspondència com es podria inferir de la disposició gràfica.]

En català (Definicions del <i>Diccionari de la Llengua Catalana</i> , de l'Institut d'Estudis Catalans)	En espanyol (Definicions del <i>Diccionario de la Lengua Española</i> , de la Real Academia de la Lengua)
1 m. Grup natural d'éssers que s'assemblen per certs caràcters essencials.	1. m. Conjunto de seres que tienen uno o varios caracteres comunes.
5 gènere literari Qualsevol de les manifestacions formals de les obres literàries segons una classificació que en té en compte l'estructura i el contingut.	6. En las artes, cada una de las distintas categorías o clases en que se pueden ordenar las obras según rasgos comunes de forma y de contenido. literario 1. Cada una de las distintas categorías o clases en que se pueden ordenar las obras literarias. Tradicionalmente se distinguen tres géneros mayores denominados lírica, épica y dramática.
En anglès (Definicions de <i>The Oxford English Dictionary</i>)	En alemany (Definicions del <i>Duden Deutsches Universalwörterbuch</i>)
1. a. Kind; sort; style. b. spec. A particular style or category of works of art; esp. a type of literary work characterized by a particular form, style, or purpose.	(Sprachw.): in bestimmten Situationen wiederkehrender, mithilfe sprachwissenschaftlicher Kriterien von anderen Texten unterschiedener Typus von Texten (z. B. Gespräch, Reklame);

Taula 9. Algunes definicions recollides en obres lexicogràfiques actuals per als termes *gènere*, *género*, *genre* i *Textsorte*.

A fi de recollir de forma sintètica el procés que hem seguit en aquest apartat, oferim el quadre següent elaborat a partir de les dades que solen presentar-se com a resultat d'una recerca puntal (Cabré i Castellví, 1992):

Terme	gènere
Camp temàtic	estudis sobre el gènere traductologia, lingüística, estudis audiovisuals, teoria literària
Exposició del problema	Els termes utilitzats en diverses obres per a designar una agrupació de textos divergeixen àmpliament. Es pretén escollir una sola denominació per a un concepte, l'agrupació de textos atenent a criteris d'ús social.
Anàlisi lingüística	Es tracta d'un mot plenament acceptat que apareix fins i tot a les obres lexicogràfiques dels diferents idiomes (vg. taula 3, pàgina 95)
Termes concurrents	<i>tipus de text (tipus textual, tipologia de textos, tipologia textual), registre, mode, classe de text</i>
Definició	Agrupació de textos per la situació social en què es produeixen i s'utilitzen.
Bibliografia utilitzada (ordenada cronològicament; vg. nota 21)	Halliday, McIntosh i Strevens (1964), Genette (1977), Gülich i Reible (1979), Bakhtin (1982, publicat en rus en 1979), Frow (1980), Beaugrande i Dressler (1981), Gregory i Carroll (1981), Martin (1985, 1992), Biber i Finegan (1986), Newmark (1987), Lemke (1988), Hatim i Mason (1990), Elena García (1990), Swales (1990), Reiß i Vermeer (1989, 1996), Nakamura (1991), Maingueneau (1992), Baker (1992), Bhatia (1993), Leckie-Tarry (1993), Halliday-Martin (1993), Castellà (1995), Luna (1994-1995), Mannetti (1995), Achard (1995), Agost (1996, 1999), Trosborg (1997), Nord (1997 <i>a</i> , 1997 <i>b</i>), Kussmaul (1997), Carbonell i Cortés (1999), Hurtado (dir., 1999), García Izquierdo (1999, 2000), Abaitua (2000)

Taula 10. Síntesi de la recerca terminològica puntal sobre el terme *gènere*

Voldríem afegir també que sovint *gènere* es complementa amb l'atribut *textual* o *discursiu* a fi de distingir-lo d'altres com és el gènere *humà* o el *morfològic*. En aquest sentit, la nostra opció serà *discursiu*, ja que creiem que *gènere textual* pot induir certes confusions si es tenen en compte els plantejaments de la semiòtica de la cultura, per exemple, en els quals *text* pot fer referència a tota manifestació cultural

(vg., per exemple, Lotman, 1979). El nostre estudi, però, no tracta més que els gèneres manifestats a través d'una actualització lingüística.

2.1.2. Recapitulació: la nostra opció terminològica

En aquest apartat hem destriat les diverses opcions terminològiques que se'ns han plantejat en la realització d'aquest treball amb la consulta de bibliografia pertanyent a diverses disciplines des d'una perspectiva contrastiva a fi de preparar la discussió de les posicions pròpies de la traductologia. El resultat de la nostra recerca terminològica puntual és l'adopció del terme *gènere* i, ocasionalment, de l'atribut *discursiu* amb la finalitat de distingir aquesta d'altres accepcions possibles.

2.2. L'estat de la qüestió en l'estudi del gènere

A fi de comprovar les hipòtesis preliminars que plantejàvem al començament d'aquest treball, resulta indispensable confrontar la bibliografia disponible sobre aquest tema. A més a més, aquesta activitat ens servirà també, en cas que el concepte resulte profitós per a la traductologia, per traure el màxim profit de l'estudi del gènere per tal com podrem partir dels resultats que ens oferisquen estudis previs. Per tot això, creiem que resulta indispensable conèixer com s'ha vist i s'ha estudiat la noció des d'una perspectiva àmplia, on donem cabuda a diversos àmbits. Les disciplines que s'han interessat pel concepte de *gènere* són molt diverses, però s'hi poden identificar plantejaments força semblants. Així doncs, la teoria de la literatura, la lingüística, els estudis sobre comunicació audiovisual i també la traductologia s'han ocupat del gènere amb intencions i perspectives diverses. En el que segueix, intentem oferir una visió general de l'espectre d'aquests estudis, per veure els avanços d'altres disciplines amb major experiència en aquest camp que puguem ajudar a la traductologia a acarar les diverses qüestions que planteja el concepte i possibilitar l'aplicació de forma que es pugui ser conscient tant dels avantatges com de les limitacions.

Així, veurem en primer lloc el que s'ha dit sobre el gènere en la teoria literària, només en Occident, encara que de forma molt sintetitzada, ja que la tradició en aquest camp és de més de dos mil anys i un estudi detallat resultaria excessiu per a

l'objecte d'aquest treball. Tot seguit, ens centrarem en els estudis retòrics i repassarem també de forma resumida les aportacions modernes més rellevants. A continuació, tractarem els enfocaments lingüístics en l'estudi del gènere a través dels corrents on aquest concepte ha rebut major atenció i passarem a oferir un panorama general sobre les postures que la noció que estudiem ha suscitat en les investigacions sobre comunicació audiovisual, ja que aquest és un camp on s'han produït nombrosos estudis sobre el concepte i les aplicacions possibles. Finalment, dediquem un apartat a observar quina ha estat la repercussió del concepte en el si de la traductologia teòrica, descriptiva i aplicada.

2.2.1. Estudis literaris

Alguns estudis al·leguen una diferència essencial entre el concepte de gènere vigent en la teoria i crítica literàries i el que s'estudia en el marc d'altres disciplines com són la lingüística i la traductologia²⁹ i afirmen que l'aplicació de la noció a aquests altres àmbits s'ha pogut realitzar gràcies a una ampliació de l'abast del terme. D'altres, amb una postura de sentit contrari, propugnen la impossibilitat de caracteritzar textos literaris d'acord amb el gènere, a no ser que aquest vinga definit per la forma (Trosborg, 1997 *b*: xi). Quant a aquesta darrera objecció, creiem que l'evolució de la teoria del gènere en l'àmbit literari parla per si sola i les concepcions que reconeixien tan sols una dimensió formal al gènere han donat pas a d'altres més complexes, com veurem en aquest apartat. Certament, aquests progressos han fet possibles molts dels beneficis que la noció comporta per a disciplines distintes a la teoria i la crítica literàries. D'altra banda, pel que fa a la primera afirmació sobre l'ampliació del concepte que ha permès que aquest entrara a formar part del corpus teòric d'altres disciplines, potser caldria completar-la amb l'esment que el canvi d'abast s'ha produït també en els paradigmes de les disciplines que s'hi preocupen, juntament amb l'arribada d'un interès més generalitzat per factors contextuais i culturals i per l'obertura interdisciplinària.

²⁹ Reiß i Vermeer (1989) demostren aquesta concepció en escollir una terminologia diferent a la que utilitza tradicionalment en alemany la crítica literària; vg. també Agost (1996: 104-105).

Així doncs, per veure la coincidència entre el gènere que estudia la crítica literària i la noció que apareix en altres disciplines, podem agafar com a punt de partida la definició de Castellà (1995: 74), que defineix *gènere* des de la lingüística de la forma següent:

Gènere: forma discursiva estereotipada, definida principalment per les seves característiques externes, de caràcter social i cultural.

Per bé que els trets socials i culturals es troben, en els gèneres no literaris, en el context que Halliday (1985) denomina *extern*, no tenim cap raó per deixar de banda aquestes mateixes característiques quan es troben en el context *intern*. Precisament, aquestes són les que solen guiar els criteris de classificació que s'han propugnat en Occident des de Plató o Aristòtil per a gèneres literaris, on, a diferència d'altres àmbits de la comunicació humana, tenen una importància deguda possiblement a un caràcter força independent del discurs quant al context extern. Tenint això en compte, tan sols hauríem de modificar mínimament la definició de gènere que hem citat de Castellà (això és, suprimir el mot *externes* o afegir-hi *o internes*) per veure que el concepte mateix de *gènere* és compartit en els diversos àmbits d'estudi.

Vista, doncs, la coincidència entre el concepte que estudia la teoria de la literatura i el que ens interessa en aquest treball, oferirem a continuació una visió general del que s'ha dit sobre el gènere en aquest àmbit. Val a dir que la teoria i la crítica literàries són el camp on els estudis sobre el gènere discursiu han rebut una atenció més àmplia³⁰ i, de fet, s'ha arribat a constituir una branca anomenada *teoria del gènere* o *genologia* (emprant un terme de van Tieghem, 1938).³¹

Dins d'aquesta branca d'estudis, podem distingir tres preferències principals: la *classificació*, la *denominació* i la *caracterització* del concepte mateix o d'un gènere o grup de gèneres determinats. Aquestes tres tendències s'han materialitzat com una preocupació subsidiària a un altre estudi o en l'elaboració d'una teoria pròpia del

³⁰ Es pot trobar una enumeració molt àmplia de la diversitat d'estudis que s'han dedicat a la reflexió sobre els gèneres al llarg de la història de la teoria literària en Behrens (1940), Genette (1977) o Asensi Pérez (1998).

³¹ És interessant fer notar l'orientació dels estudis de van Tieghem, especialitzat en la crítica comparatista, ja que també en traductologia hi ha l'opinió que el gènere resulta important des de la perspectiva intercultural (Hatim i Mason, 1990, García Izquierdo, 2000).

gènere, malgrat que no han faltat intents per negar la validesa del concepte mateix. També podem establir distincions entre estudis orientats cap a la descripció i cap a la prescripció, investigacions amb mètodes deductius i inductius, interpretacions estàtiques i dinàmiques o històriques, anàlisis de la producció i de la recepció dels gèneres, perspectives biològiques i sociològiques, entre altres interessos.

Per intentar oferir una perspectiva global de totes aquestes tendències tractarem en primer lloc de forma conjunta les taxonomies i les nomenclatures, els corrents més prolífics en els estudis sobre el gènere, on cal distingir dues perspectives d'estudi ben diferenciades. D'una banda, trobem plantejaments deductius on el teòric intenta, d'antuvi, dividir el coneixement literari o agafar divisions ja plantejades per encabir-hi, després, els textos. Aquesta tendència suposa una visió *supracultural*, on totes les comunitats comparteixen (almenys en l'estudi de l'investigador) les mateixes denominacions, això és, la taxonomia i les designacions s'apliquen de forma analítica i fins i tot diríem que prescriptiva.

En aquesta metodologia de classificació i denominació dels gèneres, la divisió tripartida atribuïda a *Poètica*, d'Aristòtil, gaudeix encara d'una gran acceptació³² i la divisió entre el gènere dramàtic, el líric i l'èpic ha impregnat el pensament occidental sobre aquesta qüestió durant dos mil·lenis. Això no obstant, cal advertir que Genette (1977) ens fa notar l'error d'aquesta atribució i ens diu que, en realitat, la classificació que de tant ressò ha gaudit és una barreja de les taxonomies de gèneres literaris que plantegen Plató i Aristòtil separadament.

Siga com siga, la classificació tripartida, basada en el *mode de representació*, de *mimesi* o d'*imitació*, això és, en la implicació del poeta en el text (si la veu del text és la persona del poeta, si és aquesta en combinació amb els personatges o si són els personatges els que prenen directament la paraula) ha tingut un gran impacte en els estudis sobre sistemes genèrics, no tan sols en l'època clàssica o neoclàssica, sinó també en la romàntica (cf. Goethe *apud* Asensi Pérez, 1998: 313-314). Dins d'aquest corrent, alguns estudiosos han arribat a preocupar-se per l'ordre en què havien

³² Vegeu, per exemple, Wellek i Warren (1949/1963) o la classificació d'obres literàries per a la traducció que es basa també en la taxonomia clàssica, tot i que l'amplia, que apareix en Marco Borillo, Verdegal Cerezo i Hurtado Albir (1999: 168).

d'aparèixer els tres gèneres (Schelling, 1859, *apud* Genette, 1977: 407),³³ però també d'altres han intentat modificar-la (per exemple, quant als criteris per a l'agrupació de les obres, com ara Hegel *apud* Genette, 1977: 407) i ampliar-la.³⁴ En aquest sentit, cal destacar l'aportació de Northrop Frye (1957) que, ja en el si de la crítica contemporània, incorpora un element nou (la ficció), després de matisar la taxonomia clàssica. Així, distingeix els *modes* (comèdia, tragèdia, romanç i ironia o sàtira) dels *gèneres*, que constitueixen els autèntics *radicals de presentació* (teatre, èpica, lírica, ficció). Frye modifica també els criteris d'Aristòtil i estableix les formes d'imitació següents com a fonaments taxonòmics: personal i introvertit, personal i extravertit, intel·lectual i introvertit i, finalment, n'afegeix un altre d'intel·lectual i extravertit.

Com comprovem, les teoritzacions que hem presentat fins ara fan prevaler una perspectiva analítica, però hi ha també metodologies d'estudi que atorguen major importància a l'ús *nadiu*; són enfocaments inductius on els textos i els usuaris d'aquests són la matèria primera de l'investigador i les classificacions es fonamenten en els resultats d'aquesta anàlisi. Aquesta concepció, que podríem anomenar *etnogràfica* perquè es fonamenta en estudis de camp previs a la formulació de teories, atorga major importància a la consciència dels membres de la cultura i prefereix adoptar els noms que utilitzen els individus de la societat on s'originen els gèneres. Dins d'aquesta segona visió, destaca especialment l'estudi de Ben-Amos (1969), on l'investigador contraposa les categories de classificació de gèneres literaris que es desprenen de l'enfocament deductiu amb les que sorgeixen de la recerca inductiva, per a la qual cosa revisa els diversos estudis de camp realitzats amb les categories genèriques que estableixen pobles com els aixantis o els ioruba per als seus textos propis. El fet que aquest punt de vista es desenvolupara amb l'estudi de cultures llunyanes podria justificar-se per la poca familiaritat de l'estudiós respecte als esdeveniments observats i la conseqüent perspectiva de què gaudeix

³³ Cal destacar també les reflexions que s'han produït dins de la ficció, com ara les que fan Cervantes (1605/1992: 545-555), Shakespeare (1600/1980: 115) o Joyce (1916/1973: 214-215).

³⁴ Cf. Sant Isidor (570-636, vg. Sant Isidor de Sevilla, 1993, *apud* Asensi Pérez, 1998: 202-206); Batteux (1764, citat per Genette, 1977: 391); Cascales (1617, citat per Genette, 1977: 402); o, dins de la ficció, Cervantes (1605/1992: 545-555). Vg també a aquest respecte Asensi Pérez (1998).

l'investigador (occidental) en aquests casos.³⁵ Aquesta postura ha tingut gran influència en la segona meitat del segle XX i no tan sols dins de la teoria i la crítica literàries (vg. Swales, 1990).³⁶

Pel que fa a la tercera preocupació clàssica dels estudis genèrics, la *caracterització*, podem distingir entre els intents per analitzar el concepte mateix de *gènere* i els estudis centrats en les actualitzacions textuais. Dins d'aquests, hi ha propòsits prescriptius i descriptius. Els primers tenen una tradició més extensa (des de Plató) i defensen que la *genericitat* (terme de Jean-Marie Schaeffer *apud* Duff, 2000: xii), és a dir, la conformació d'una obra a les característiques pròpies del gènere, és una virtut i fins i tot una obligació. Així, sobretot els teòrics clàssics, els neoclàssics i els formalistes creuen en un sistema jeràrquic i generalment estàtic. El *decor poètic*, per exemple, és un concepte treballat en l'obra d'Horaci (vg. Asensi Pérez, 1998: 125) que afirma que hi ha una forma d'expressió adequada i fixada per a cada necessitat expressiva i que aquestes, juntament amb els gèneres, estan organitzades jeràrquicament, a l'igual que la societat. La mateixa idea de la jerarquia de gèneres, tot i que des d'un punt de vista descriptiu, és la que presenta el formalista polonès Opacki (1963/2000: 121) amb el concepte de *gènere reial*, un gènere *dominant* (en terminologia de Jakobson, vg. 1984) que varia en l'espai i el temps però que influeix en tota la resta de gèneres del mateix sistema.

Tanmateix, en l'estudi del gènere hi ha hagut també una tendència a defugir les prescripcions genèriques coetànies i a reflexionar-hi, especialment en èpoques on s'ha primat l'individualisme i la creativitat. Així, els romàntics prefereixen distingir entre *forma mecànica*, que seria l'obra que s'ajusta als preceptes del gènere, i *forma orgànica*, en la qual l'individu utilitza el gènere d'una manera més manipuladora i personal. De fet, aquesta darrera forma seria la que permet l'expressió més genuïna, des del punt de vista romàntic, i la que conduiria al declivi de les teories prescriptives neoclàssiques del gènere.

³⁵ En aquest sentit, caldria destacar alguns estudis que intenten relativitzar les concepcions analítiques amb anterioritat a l'estudi de Ben-Amos (1969). Així, Asensi Pérez (Asensi Pérez, 1998: 308-309) ens fa notar aquest tret en el pensament de Herder [1744-1803].

³⁶ Bhatia (1993) afirma a aquest respecte que els resultats de l'estudi de camp són una font important de coneixement, però les nomenclatures i les taxonomies que se'n deriven no haurien de considerar-se *definitives*.

Això no obstant, l'oposició a les prescripcions del gènere s'ha materialitzat també amb diverses polèmiques sobre el concepte,³⁷ ja que la no prototipicitat dels textos que es produeixen en un moment determinat respecte als gèneres existents fa pensar en l'anacronisme de la noció (cf. Croce, 1902/2000, Blanchot, 1959, Lejeune, 1957, citat a Todorov, 1976: 170, Derrida, 1980). A aquesta postura respondria Todorov argumentant que la transgressió de les normes i convencions d'un gènere fa palesa l'existència d'aquestes i, per tant, també del gènere mateix (Todorov, 1976: 160). Així mateix, Jauss (1970/2000: 131), en resposta a un article de Croce (1902/2000), mira de justificar el gènere amb una defensa on podem observar alguns dels atributs que s'han aplicat més recentment al concepte des de l'enfocament sociològic que inicia Bakhtin i impulsa Todorov. La cita d'aquest darrer resulta ben aclaridora (Todorov, 1976: 160):

Just as there is no act of verbal communication that is not related to a general, socially or situationally conditioned norm or convention, it is also unimaginable that a literary work set itself into an informational vacuum, without indicating a specific situation of understanding. To this extent, every work belongs to a genre [...].

Pel que fa als estudis descriptius, aquests proven de delimitar, emprant models d'anàlisi diversos, els trets que caracteritzen un o més gèneres. Dins d'aquesta tendència, un àmbit clarament predominant, per l'abundància d'estudis en aquest sentit, seria la narratologia i els corrents teòrics més interessats en aquest tipus d'estudi han estat el formalisme i l'estructuralisme (Propp, 1928/2000, per posar alguns exemples, Ben-Amos, 1969, Genette, 1977, o Bakhtin, 1982). Malgrat aquesta profusió, Alan Dundes podia afirmar en la segona meitat del segle XX (1964: 252) que encara no s'havia aconseguit definir cap gènere de forma *completa*. Precisament, aquest autor defensa que tota classificació (que, des de la seua perspectiva, ha de ser *enumerativa*) és inabastable sense haver definit prèviament tots els gèneres possibles.³⁸

³⁷ Caldria esmentar també que Shakespeare, en un moment metaficcional de la seua ficció, ridiculitza la divisió de la literatura per gèneres (vg. Shakespeare, 1600/1980).

³⁸ Com veiem, Dundes (1964) fa referència als gèneres que Todorov (1988) anomena *teòrics*, això és, tots els gèneres que poden tenir cabuda en un sistema determinat en contraposició als gèneres *històrics*, és a dir, aquells que ja han existit o que poden trobar-se en sistemes genèrics vigents.

Altres estudis sobre la caracterització del gènere s'han centrat en la recepció dels textos. Així, Gotthold Ephraim Lessing, en el pròleg a *Hamburgische Dramaturgie* (1767), confereix preeminència al gust del lector sobre les regles que puga extraure el crític (Asensi Pérez, 1998: 296-297). En aquest sentit, les normes del gènere es conceben com un límit a la comunicació estètica amb el lector, mentre que altres teòrics perceben justament el contrari, això és, que el gènere ofereix al lector un *horitzó d'expectatives* (segons la terminologia de Jauss, cf. Todorov, 1976: 163) que possibilita una comunicació fluïda. De fet, per a Jauss, aquesta és una de les funcions del gènere, una idea que s'ha reprès en diversos moments de la teoria del gènere tant en els estudis literaris com en altres contextos (Jauss, 1970/2000: 131):³⁹

[...] every work belongs to a genre - whereby I mean neither more nor less than that for each work a preconstituted horizon of expectations must be ready at hand (this can also be understood as a relationship of 'rules of the game' (*Zusammenhang von Spielregeln*) to orient the reader's (public's) understanding and to enable a qualifying reception.

Paral·lelament, pel que fa a la producció, s'ha originat un dilema semblant sobre el fet de si el gènere constitueix un límit per a l'expressió del subjecte creador o si, pel contrari, possibilita l'expressió d'aquest i la seua comunicació amb el receptor. Todorov s'alineja amb aquesta segona postura i caracteritza el gènere com un *model* (1976: 163), amb la qual cosa defuig el problema de la prescripció atribuïda al concepte i atorga al productor de l'obra l'espai suficient per a la creativitat.

Quant als estudis que s'han centrat en el concepte mateix de gènere, s'hi poden distingir tres fronts ben diferenciats: l'un propugna la invalidesa de la noció, l'altre en defensa la pertinència i encara un altre estudia i prova d'explicar els atributs del concepte sense qüestionar-ne la validesa. Tractarem les tres perspectives de forma conjunta, ja que, al nostre parer, separar-les ens faria presentar aquest sector d'estudis de forma incompleta per tal com les defenses de la legitimitat sorgeixen com a causa dels atacs i, alhora, cap defensa ni cap atac pot adduir-se i presentar-se

³⁹ En aquesta mateixa línia se situaria l'opinió que expressa Borges (1991: 7) quan diu que «los textos pueden no ser distintos pero cambian según el lector, según la expectativa».

de forma coherent sense argumentar quins trets s'assignen al gènere des de cada perspectiva.

Si des de Plató fins al classicisme s'atorga una importància cabdal al concepte de gènere en la teoria i la crítica literàries, des de la segona meitat del segle XVIII, amb el romanticisme, es comença a posar en dubte la pertinència d'una abstracció de les obres. Aquest rebuig es pot identificar en Lessing (1967 *apud* Asensi Pérez, 1998: 295) i també en el mètode històric de Herder (1744-1803), que fonamenta una oposició a la classificació per gèneres per considerar que cada obra sorgeix en unes circumstàncies materials i espirituals úniques que impedeixen que s'assimile a qualsevol altra (vg. Gaier, 1988). Això no obstant, aquesta crítica al concepte es veu molt matisada si considerem perspectives que entenen el gènere com un ens dinàmic, en evolució (cf. el concepte de cronotop, com a matriu espai-temps, que Bakhtin hi aplica 1982: 235). Precisament, aquesta concepció va menar Goethe (*apud* Asensi Pérez, 1998: 313) a parlar del sistema genèric com un sistema biològic, natural, on els gèneres sorgeixen, lluiten per sobreviure i adaptar-se a l'ambient i, si no ho aconsegueixen, s'extingeixen.

Aquest enfocament naturalista, tot i que no s'ha desenvolupat sota una forma biològica estricta, ha tingut un gran ressò en les teories modernes del gènere. Així, el naixement o l'origen dels gèneres ha preocupat teòrics com ara Propp (1928/2000), Bakhtin (1982) i Todorov (1976). Propp (1928/2000) compara explícitament el sistema de gèneres de la literatura popular amb el problema darwinià de l'origen de les espècies i introdueix el concepte de *transformació* d'un gènere en un altre o d'un *element constituent* d'aquest gènere en un altre. A més a més, enumera tota una sèrie de procediments a través dels quals es du a terme aquesta mutació (Propp, 1928/2000: 59-67).⁴⁰

Bakhtin (1975/2000: 69) va més enllà i, a més de reconèixer l'aspecte evolutiu dels gèneres, identifica un buit a aquest respecte en la teoria i crítica literàries. Així, ens diu que el procés de formació dels gèneres «lies outside historically documented observation» i ell mateix es lliura a la tasca d'estudiar el procés d'aparició de la novel·la. Amb una forma nova d'adreçar les qüestions típiques de la teoria dels

⁴⁰ També Northrop Frye (1957: 45) defensa la possibilitat de canvis i evolucions en els gèneres quan s'oposa a una teoria crítica prescriptiva.

gèneres literaris, Bakhtin inicia l'estudi de la dimensió sociològica del gènere, com veurem amb més deteniment en paràgrafs posteriors.

També Todorov es planteja la qüestió de l'origen dels gèneres i, en la seua proposta, posa en contacte les teories d'Austin i Searle sobre els *actes de parla* (cf. Austin, 1962, Searle, 1969) amb les de Bakhtin sobre la comunicació humana (cf. Bakhtin, 1982). Així, Todorov argumenta que els gèneres tenen un origen evolucionista en el discurs humà (Todorov, 1976: 169), en actes de parla (Todorov, 1976: 164) i en altres gèneres (Todorov, 1976: 161): «A new genre is always the transformation of one or several old genres.»

Aquestes derivacions dels sistema biològic, que podríem anomenar dialògiques per la importància de la interacció i el canvi constant, defensen la influència que exerceixen uns gèneres sobre altres i els sistemes genèrics entre si. Així, queden solucionades algunes de les polèmiques sobre el concepte que hem vist anteriorment i es dóna cabuda a l'hibridisme (a diferència del que feien concepcions més clàssiques), sense témer la inestabilitat que comporta repensar contínuament gèneres vells i nous. Els motius del canvi solen buscar-se en les condicions socials de la producció i la recepció de les obres. Al nostre parer, un avanç molt important en la perspectiva descriptiva ha estat l'estudi dels trets genèrics com a convencions (vg. Frye, 1957). En aquesta línia, Culler (1975: 113-130) entén les convencions com a base de la competència literària.

Una crítica al concepte molt més elaborada és la de Croce, que inicia la controvèrsia sobre la noció de gènere al segle XX i que es basa en el seu sistema filosòfic, que divideix el coneixement en *intuïtiu*, on s'ubicaria l'experiència estètica, i *lògic*, reservat per a la raó. El filòsof condemna l'abstracció de les obres d'art, ja que els conceptes entren en l'esfera del segon tipus de coneixement. En ser aquestes dues categories separades i *independents*, explicar els membres d'una mitjançant l'altra suposa un error *categorial* (Croce, 1902/2000: 35).⁴¹

⁴¹ Per a alguns crítics posteriors, l'argument de Croce no reflecteix un escepticisme epistemològic, sinó una temor davant la possibilitat que les normes genèriques posen traves a la llibertat creadora (Cobley, 1988: 322-323).

[...] the greatest triumph of the intellectualist error lies in the theory of artistic and literary kinds [...] The human mind can pass from the aesthetic to the logical, just because the former is a first step in respect to the latter. [...] When we are on the second step, we have left the first.

Aquesta argumentació presenta punts en comú amb la *ciència de la percepció (estètica)* que Baumgarten exposa a *Meditationes philosophicae ad poema pertinentibus* (1735 *apud* Asensi Pérez, 1998: 297) i a crítiques anteriors a Croce que reivindicaven la importància del *gust* com a element de judici separat de la raó (Lessing, 1767 *apud* Asensi Pérez, 1998: 296). Els receptors de la crítica formulada amb aquesta afirmació serien els partidaris d'una postura naturalista, el màxim exponent de la qual seria Goethe i les *Naturformen der Dichtung* ('formes naturals de poesia'), que estableix un paral·lelisme molt evident entre les espècies biològiques i els gèneres literaris (cf. Asensi Pérez, 1998: 313).

A fi de rebatre Croce, Jauss utilitza un argument del mateix filòsof: l'*atmosfera familiar*, apareguda a *Estetica* (p. 78 *apud* Jauss, 1970/2000: 145). Vegeu la cita de Jauss (1970/2000: 131):⁴²

[...] literary genres are to be understood not as *genera* (classes) in the logical senses, but rather as *groups* or *historical families*.

Però una de les postures més extremes és postular la *mort* dels gèneres. Així, Maurice Blanchot, en *Le livre à venir*, diria que les obres ja no pertanyien als gèneres (Blanchot, 1959: 136). Blanchot entén el gènere com un intermediari entre l'obra i la literatura, una *essència* d'aquesta (Blanchot, 1959: 244), és a dir, una obra pertanyeria a un gènere dins de la literatura. Però en no poder encabir les obres literàries en els gèneres existents, atribueix aquesta impossibilitat a una desaparició del concepte. Això no obstant, la manera en què Tzvetan Todorov (1976: 160) fa palesa la seua postura, oposada, és extremament clarificadora:

The fact that a work "disobeys" its genre does not make the latter nonexistent; [...] because transgression, in order to exist as such, requires a law that will, of course, be transgressed.

⁴² Aquesta *atmosfera familiar* té una semblança clara amb els *aires de família* («family resemblances») de què parla Wittgenstein (1958: 31-32).

Naturalment, la diversitat d'obres i l'ànima d'innovació en èpoques marcades per la importància de l'individualisme i la creativitat,⁴³ fa impossible una agrupació tan reduïda com la tripartita (o la quatripartita de Frye) i el crític se sent incòmode classificant uns gèneres que intenten desafiar les normes vigents amb una etiqueta que podríem anomenar *tradicional*.

Pel que fa als estudis que proven d'explicar el concepte de gènere, pararem una atenció especial al pensament de Bakhtin, ja que suposa un trencament amb la concepció teòricament monolítica amb la introducció d'una dimensió sociològica (compareu-hi, per exemple, els estudis formalistes o la perspectiva naturalista de Goethe).

Per a Bakhtin, el gènere no és un acte individual i natural a l'home, sinó col·lectiu per tal com la consciència humana és social. Així doncs, l'individu s'expressa amb espais verbals preexistents que, en conseqüència, tenen una forta càrrega sociohistòrica i ideològica. És el que s'anomena la concepció dialògica del llenguatge (Bakhtin, 1981: 276):

[...] no living word relates to its object in a *singular* way: between the word and its object, between the word and the speaking subject, there exists an elastic environment of other, alien words about the same object, the same theme [...]

Un altre aspecte interessant de la poètica de Bakhtin és la classificació dels gèneres en *primaris*, generalment orals i de complexitat escassa, i *secundaris*, amb una complexitat major i que es materialitzen en modes escrits.

Com a definició de gènere extreta del pensament del crític i teòric rus, proposem una síntesi de l'apartat que Bakhtin hi dedica (1982: 248-255).⁴⁴ El gènere, per a Bakhtin, seria un tipus relativament estable d'enunciat elaborat per una esfera concreta d'ús de la llengua a partir d'enunciats individuals, determinats per aquesta

⁴³ Quant a la tendència en aquest sentit de l'època actual, Northrop Frye (1957: 131) arriba a dir que establir similituds amb altres obres pot comportar un acte de delinqüència moral si l'imitat és viu.

⁴⁴ Com a definició de gènere podem esmentar també la de Duff (2000: xiii), que no se centra en el concepte mateix, sinó en les diverses perspectives que l'han abordat:

A recurring type or category of text, as defined by structural, thematic and/or functional criteria. A term increasingly used in the classification of non-literary (and non-written) as well as literary texts; notable films and media programmes. [...]

esfera, en els quals es vinculen indissolublement un contingut temàtic, un estil i una composició o estructura i en el qual es revela una manera de veure i d'interpretar aspectes particulars del món, de conceptualitzar la realitat en la memòria col·lectiva.

Dedicarem un últim comentari a Todorov, que fonamenta els seus estudis sobre el gènere en l'obra de Bakhtin, al qual recupera des dels anys 60 per al públic desconexedor de l'idioma d'aquest teòric. Per a Todorov (1976: 164), el gènere és una unió de realitat històrica i de realitat discursiva diferenciada d'altres classes d'agrupacions de textos per la conjuminació de quatre *aspectes* (1976: 162): semàntic, sintàctic (que explica la relació entre les parts), pragmàtic (la relació entre els usuaris) i verbal (referit als signes emprats).

En resum, podem dir que l'evolució que hem vist en l'estudi del gènere arriba al punt culminant en teòrics com Bakhtin i Todorov. Aquests són el punt de partida de l'estudi sociològic del gènere, el corrent més recent en les diverses disciplines interessades en la genologia, com veurem en els estudis esmentats en altres epígrafs d'aquest apartat.

2.2.2. Estudis retòrics

La retòrica clàssica occidental, basada en Aristòtil, dividia els gèneres segons el propòsit de l'orador en *judicials* (per acusar o defensar), *deliberatius* (per aconsellar o desaconsellar) i *demonstratius* (per lloar o reprovar) (vg. Asensi Pérez, 1998: 151-152). Aquesta classificació tripartita presenta paral·lelismes amb les taxonomies establertes des dels estudis literaris; de fet, també en els retòrics s'intenten fixar categories tancades on puguen encabir-se els textos possibles. Aquesta tradició deductiva és viva en l'àmbit retòric fins fa relativament poc (també Kinneavy, 1971 ofereix una classificació semblant, tot i que lleugerament ampliada).

Tanmateix, des de fa un quart de segle aproximadament, la retòrica s'ha decantat cap a una visió inductiva on l'enfocament sociològic inaugurat per Bakhtin ha gaudit d'un fòrum ampli. Tot i que altres investigacions precedeixen i fonamenten l'estudi de Miller (1984), aquest pot considerar-se un punt d'inflexió en la genologia dins de la retòrica i, per això, ens hi aturarem de forma molt especial.

La preocupació principal de Miller és justificar l'estudi del gènere en la retòrica,⁴⁵ per a la qual cosa es proposa identificar-ne la utilitat com a concepte taxonòmic amb rellevància en el si de la disciplina. Miller reflexiona sobre l'estat disciplinari del gènere en aquests termes (Miller, 1984: 151): «if the term “genre” is to mean anything theoretically or critically useful, it cannot refer to just any category or kind of discourse.»

Com a resposta a aquest problema, Miller es planteja quina perspectiva pot ser de major rellevància per als estudis retòrics i agrupa les classificacions del discurs existents en *semàntiques*, *sintàctiques* i *pragmàtiques*. Miller defensa que aquesta darrera inclou les dues anteriors, per la qual cosa és la més global. Així doncs, si aquesta perspectiva més amplia se centra en l'acció retòrica, resulta evident que si la noció de gènere aspira també a ser la de major abast s'ha de fonamentar en l'acció. En aquest context, esdevenen cabdals els conceptes de situació i motiu, per tal com l'acció humana només pot interpretar-se en un context de situació i per un motiu (Miller, 1984: 152).

Amb aquesta base, la reconceptualització que planteja Miller podria resumir-se amb aquestes paraules: el gènere, per a Miller, és un constituent de la substància de la cultura, una categoria convencional del discurs basada en una tipificació pragmàticament fundada (on es fonen forma i substància) d'accions retòriques recurrents, és una acció amb significat derivat de la situació i del context social que es pot interpretar amb normes d'interacció simbòlica i que serveix per mediar entre l'exigència social (les expectatives socials) i les intencions privades (de l'individu).

Dins d'aquesta definició, ens deturarem en el concepte de *recurrència* que Miller elabora d'una forma especialment encertada prenent com a fonament el concepte de *tipus* (d'on es deriva el procés de *tipificació*) d'Alfred Schutz (1971). Aquest filòsof alemany planteja la comprensió del món per comparació amb un magatzem de coneixement propi de cada individu i organitzat en tipus els quals ens permeten reconèixer els esdeveniments per les similituds que presenten amb el que ja ens és familiar. Les noves experiències s'interpreten per comparació amb les ja emmagatzemades i els tipus de coneixement nous es construeixen també de la

⁴⁵ Com ella mateixa declara (Miller, 1984: 155), aquesta intenció es fa extensiva a tots els tipus de gèneres, no tan sols als literaris.

mateixa manera, gràcies a tipificacions ja disponibles però que no resulten adients per a noves situacions. A més a més, Schutz afirma que els tipus es creen a través de la comunicació i que, en conseqüència, són fenòmens del llenguatge (Schutz, 1971: 234, *apud* Miller, 1984: 157):⁴⁶

[...] the language can be construed as the sedimentation of typical experiential schemata which are typically relevant in a society.

Les implicacions que això té per a la comunicació s'han detectat també en altres àmbits (cf. Reiß i Vermeer, 1989: 55) i la relació amb la dimensió social de l'individu pot apreciar-se en la cita següent (Miller, 1984: 157):

Successful communication would require that the participants share common types; this is possible insofar as types are socially created (or biologically innate).

D'altra banda, aquesta idea descansa també en la concepció de la situació de Halliday, la qual «is not an inventory of ongoing sights and sounds but a semiotic structure» (Halliday, 1978: 122). En línia amb altres estudis retòrics (vg. Burke, 1973, Campbell i Jamieson, 1978, Harrell i Linkugel, 1978, Patton, 1979, Bitzer, 1980, Fisher, 1980, o Brinton, 1981), Miller també és partidària de concebre la situació d'una forma oberta i no materialista, incloent-hi la *percepció* de l'individu però sense atorgar-hi una importància central, ja que l'element definitori és una determinació comuna de condicions materials que poden tenir interpretacions diverses (Miller, 1984: 156):

What recurs cannot be a material configuration of objects, events, and people, nor can it be a subjective configuration, a "perception," for these, too, are unique from moment to moment and person to person. Recurrence is an intersubjective phenomenon, a social occurrence, and cannot be understood on materialist terms.

Des d'aquesta interpretació de la situació, es justifica la importància que Miller atorga al concepte de *convenció* que nosaltres tractarem més endavant (Miller, 1984: 151):

⁴⁶ Per a una elaboració del sistema de coneixement que planteja Schutz vegeu l'obra elaborada en col·laboració amb Luckman (Schutz i Luckman, 1973).

[genres] have conventional forms because they arise in situations with similar structures and elements and because rhetors respond in similar ways, having learned from precedent what is appropriate and what effects their actions are likely to have on other people.

En síntesi, l'aportació de Miller pot veure's des d'una doble vessant. D'una banda, contribueix a la focalització de l'estudi del gènere en un sol concepte (que concorda amb una visió pragmàtica del discurs) i, de l'altra, presenta una perspectiva descriptiva i integradora que permet que teoria i pràctica establisquen un diàleg productiu (Miller, 1984: 163):

The understanding of rhetorical genre that I am advocating is based in rhetorical practice, in the conventions of discourse that a society establishes as ways of "acting together".

Respecte a l'aportació de Miller, caldria dir que potser concedeix una atenció excessivament esbiaixada al context de cultura com a determinant del gènere, tot i que sí que reconeix una relació important en l'altre sentit, és a dir, defensa que el gènere és un constituent de «the substance of our cultural life» (1984: 163). En qualsevol cas, l'estudi de Miller destaca àmpliament per l'elaboració dels conceptes de *tipificació* i de *situació* i també per la influència que la seua perspectiva del gènere ha exercit en els estudis lingüístics (vg. Swales, 1990, entre d'altres).

Altres estudis contemporanis sobre el gènere han continuat aprofundint en diversos aspectes del concepte des de la perspectiva sociològica (o pragmàtica) i els han aplicat a l'estudi de diversos casos. Així, per exemple, Rentz (1989) o Schryer (1993) se centren en el caràcter evolutiu de la noció (Rentz, 1989: 197):

[Genres are] recurring verbal responses to particular shared contexts; [...] verbal schema, acquired over the course of repeated readings, stored in the mind as interpretive tools, and used or revised as new phenomena come in.

També Bazerman (1988) concep els gèneres com a «forms of life embodied in current symbolic practice» (1988: 320) que tan sols poden explicar aquells que els utilitzen per *interpretar* el seu món social, alhora que referma la importància de la recerca inductiva en l'estudi d'aquest concepte.

Quant a investigacions empíriques, el corpus seria molt extens, però podem esmentar com a exemple Dunmire (2000) que recupera la importància del concepte

retòric de *kairos* en l'anàlisi descriptiva dels gèneres que realitza amb experiments en situacions retòriques entre metges i pacients. Aquesta noció té un paral·lelisme evident amb la de *cronotop* elaborada per Bakhtin, que Dunmire amplia amb la distinció entre temps *processal* (pel qual el temps dedicat a una activitat se subordina al compliment de la tasca) i *cronomètric* (pel qual el compliment de la tasca se subordina al temps que s'hi pot dedicar).

Un altre estudi amb una gran base empírica és el de Carol Berkenkotter i Thomas N. Huckin (1994). Prenent com a punt de partida els estudis de Miller (1984) o de Ryan (1981), Berkenkotter i Huckin plantegen una concepció sociocognitiva del gènere discursiu com a pas previ per a una recerca experimental sobre la força ideològica dels gèneres. Els fonaments teòrics incorporen aportacions de disciplines diverses (sociologia, antropologia, etnometodologia, crítica literària o la retòrica mateixa) i se centren en el concepte de *coneixement genèric*, és a dir, en el domini dels membres d'una cultura dels gèneres que fan servir. En aquest estudi es poden distingir cinc fonaments, que són el *dinamisme*, l'*arrelament*, la *relació entre forma i contingut*, la *dualitat estructural* i la *propietat comunitària*.

Per a Berkenkotter i Huckin, els gèneres són formes retòriques dinàmiques (1994: 5) que oscil·len entre l'estabilitat i la mutabilitat (1994: 6), entre la tipificació (definida per Schutz i Luckman, 1973) i les necessitats sociocognitives dels usuaris, ja que tot i el fet que la percepció del món està altament influïda per la societat, les percepcions subjectives es resisteixen a l'homogeneïtzació. Per refermar aquesta postura, Berkenkotter i Huckin (1994: 4) fan servir un fragment aclaridor de Bitzer (1968: 13):

From day to day, year to year, comparable situations occur, prompting comparable responses; hence rhetorical forms are born, and a special vocabulary, grammar, and style are established. [...] The situations recur and, because we experience situations and the rhetorical responses to them, a form of discourse is not only established but comes to have a power of its own—the tradition itself tends to function as a constraint upon any new response in the form.

L'*arrelament*, d'altra banda, fa referència a la complexa imbricació entre la cultura, la situació comunicativa i el sorgiment dels gèneres. Aquesta trama de

connexions⁴⁷ pot entendre's també en relació amb l'aprenentatge dels gèneres per part d'individus pertanyents a la societat o per part d'altres aprenents, com és el cas que preocupa Brown, Collins i Duguid (1989: 33, citat per Berkenkotter i Huckin, 1994: 12):

People who use tools actively rather than just acquire them [...] build an increasingly rich, implicit understanding of the world in which they use the tools and of the tools themselves. The understanding, both of the world and of the tool, continually changes as a result of their interaction. [...] The culture and the use of a tool act together to determine the way that practitioners see the world; and the way the world appears to them determines the culture's understanding of the world and of the tools. Unfortunately, students are too often asked to use the tools of a discipline without being able to adopt its culture. To learn to use tools as practitioners use them, a student, like an apprentice, must enter the community and its culture.

Un altre dels trets caracteritzadors del gènere que emfasitza el caire sociocognitiu de la perspectiva de Berkenkotter i Huckin (1994) és la *imbricació entre forma i contingut*, la relació entre la percepció de l'individu i la col·lectivitat d'una situació (1994: 13):

Genre knowledge embraces both form and content, including a sense of what content is appropriate to a particular purpose in a particular situation at a particular point in time.

Pel que fa a la *dualitat estructural*, aquest és un concepte present també en la sociologia, en el si de la qual es formula com a resposta al dilema entre la relació entre l'individu i la societat. La *dialèctica social*, com s'anomena en sociologia, pren la postura intermèdia entre les que defensen la *filogènia*, això és, que la societat conforma plenament l'home, i les que advoquen per l'*ontogènia*, és a dir, aquelles que al·leguen que és l'home el creador de la societat. La solució acceptada ja en aquesta disciplina és que l'individu assimila la societat en el seu desenvolupament com a ésser humà, però que, alhora, la societat és una estructura conformada pels seus membres. L'aplicació que Berkenkotter i Huckin (1994) fan d'aquest concepte és la següent (1994: 17):

⁴⁷ Vegeu, en aquest sentit, l'explicació de Castellà (1992/1996), tot i que aquest s'ha d'ubicar en la lingüística i no en la retòrica.

In our use of organizational or disciplinary genres, we *constitute* social structures (in professional, institutional, and organizational contexts) and simultaneously *reproduce* these structures.

Quant al darrer fonament teòric, la *propietat comunitària*, aquest fa referència, de nou, a la relació entre individu i societat, a l'assimilació de les normes, l'epistemologia i la ideologia per part dels membres de la societat en qüestió. Els gèneres són un reflex d'aquestes connexions d'una manera arrelada, per la qual cosa constitueixen un material d'estudi per conèixer la comunitat.

Aquesta darrera característica esdevé essencial en l'estudi empíric de Berkenkotter i Huckin (1994), a través del qual s'adonen que aquest testimoniatge de valors és també una inculcació i que l'ús que els membres d'una societat, com ara la comunitat científica, fa dels gèneres perpetua i referma les concepcions que aquests traspuen. Amb això, a més de comprovar la tesi que addueixen al principi del treball sobre el fet que els gèneres són estructures retòriques dinàmiques que es poden manipular segons les condicions d'ús (Berkenkotter i Huckin, 1994: 3), aquests investigadors ens ofereixen una amalgama de conceptes que contribueixen a definir el gènere com un ens amb dimensions formal, cognitiva i sociocultural.

El desenvolupament que ha seguit el concepte de gènere en els estudis retòrics és, com pot apreciar-se, notable i pot observar-se en afirmacions com la següent (Bazerman, 1997: 19):

Genres are not just forms. Genres are forms of life, ways of being. They are frames for social action. They are environments for learning. They are locations within which meaning is constructed. Genres shape the thoughts we form⁴⁸ and the communications by which we interact. Genres are the familiar places we go to create intelligible communicative action with each other and the guideposts we use to explore the unfamiliar.

2.2.3. Estudis lingüístics

El gènere comença a tenir importància en la lingüística quan s'inaugura la concepció supraoracional. El corrent que més prompte es va interessar per l'aplicació

del concepte heretat dels estudis literaris va ser l'escola funcional sistèmica, en propostes teòriques fortament vinculades amb el *registre*. Des de llavors, els propòsits d'aquestes recerques han estat majoritàriament educatius, relacionats amb l'adquisició de la competència comunicativa i sovint basats en experiències docents a l'aula (vegeu, per exemple, Martin i Rothery, 1986, Christie, 1990, 1991, Cope i Kalantzis, 1993, Christie i Martin, 1997).⁴⁹

Així mateix, cal destacar també el treball, majoritàriament inductiu, realitzat sobre els gèneres en l'ensenyament de llenguatges específics, un camp definitivament actiu en aquest sentit «which has become one of the most conspicuous and successful areas of text linguistics, discourse analysis, and applied linguistics» (de Beaugrande, 1993: 16). En aquesta àrea de la lingüística aplicada, dues obres esdevenen emblemàtiques per la influència que han exercit en treballs posteriors. De fet, la primera d'aquestes, Swales (1990), constitueix un referent continu en l'altra obra a la qual fem referència, Bhatia (1993).

El propòsit de Swales (1990) és demostrar el valor de l'anàlisi del gènere com a eina d'estudi del discurs i aplicar els resultats a l'ensenyament de l'anglès acadèmic a través d'una metodologia docent basada en el gènere. Amb aquesta intenció, Swales investiga tres conceptes com a bases de l'enfocament que planteja, que són el *gènere*, la *comunitat discursiva* i la *tasca*.

Quant al gènere, la concepció de Swales té fortes influències retòriques i, des de la seua perspectiva, podríem definir-lo com un tipus d'acte de comunicació diferenciat per un conjunt de propòsits comunicatius tipificat del qual depenen i conforme al qual varien la resta de components de l'acte, que són una estructura discursiva, un estil, un contingut i un receptor. L'acte es troba arrelat en una comunitat discursiva els membres experts de la qual poden identificar el conjunt de propòsits que presenta l'acte i, alhora, es veuen influïts i constrenyits per aquest conjunt en la tria de la resta de components.

Com es pot veure, i conformement amb els objectius de l'investigador, la concepció que planteja Swales està centrada en la producció de textos per part dels

⁴⁸ Voldríem destacar que aquest comentari no intenta revifar la hipòtesi Sapir-Whorf, sinó que fa referència a les formes en què comuniquem els pensaments ja modelats.

⁴⁹ Per a un repàs d'aquestes aportacions, vegeu García Izquierdo (2000: capítol 7).

natiu de la comunitat discursiva i, més en concret, per *membres experts* d'aquesta comunitat, entesos com els individus que major competència tenen en el desenvolupament de l'acte de comunicació concret. En aquest plantejament, la recepció es concep com una *exigència* (Bitzer, 1968, *apud* Miller, 1984: 152) o com un *motiu* (Burke, 1973, *apud* Miller, 1984: 155) per a la producció i no s'estudia més a fons.

La definició que oferíem per a gènere des de la perspectiva de Swales deixa veure conceptes que requeririen una explicació lleugerament més extensa. Dins d'aquests, els més destacats, per tal com resulten cabdals per a comprendre aquesta concepció són *conjunt de propòsits comunicatius*, *acte comunicatiu*, *arrelament* i *comunitat discursiva*.

Pel que fa al primer, el *conjunt de propòsits comunicatius*, l'aportació de Swales respecte a la retòrica rau en el fet que ell defensa la *multifinalitat*⁵⁰ dels textos i, per comptes de considerar un sol propòsit predominant per a cada gènere, en considera diversos simultàniament (Swales, 1990: 46-48).

Quant al concepte d'*acte comunicatiu*, hi ha dues qüestions que criden l'atenció. D'una part, Swales es reserva el terme per a aquells actes on el llenguatge té un paper important o fins i tot indispensable i, de l'altra, en l'acte de comunicació no contempla tan sols el discurs, sinó també «the role of that discourse and the environment of its production and reception, including its historical and cultural associations». Així doncs, queden excloses d'aquesta concepció les activitats en les quals el llenguatge té un paper menys prominent i, en conseqüència, aquestes no constituïrien cap *gènere* per dret propi. Al nostre parer, aquesta concepció té motius instrumentals i es deu als propòsits generals de l'obra, centrats en l'ensenyament de l'anglès acadèmic.

El tercer aspecte clau de la definició de gènere, l'*arrelament*, compta amb la base teòrica de l'antropologia cultural de Clifford Geertz (1983), que ha gaudit d'una gran acceptació en els enfocaments socials d'ensenyament de llengües i dels processos d'escriptura i que propugna que tota forma de coneixement és *local*, és a

⁵⁰ Utilitzem aquest terme per establir una similitud amb la *multifuncionalitat* dels textos.

dir, està limitada per coordenades espacials i temporals (de nou, el *cronotop* bakhtinià).

Finalment, destaca de forma especial el concepte de *comunitat discursiva* per la importància que hi confereix Swales. La definició que aquest planteja és la que reproduïm a continuació (1990: 9) i la caracterització que ofereix l'investigador consegüentment ens sembla també molt rica, com veurem més endavant en aquest treball:

Discourse communities are sociohistorical networks that form in order to work towards sets of common goals.

Quan a aportacions de Swales que no considerem essencials per entendre la seua concepció de gènere, però que resulten interessants per diversos motius, caldria esmentar la *prototipicitat*, la qüestió de les denominacions i les vinculacions amb la teoria psicològica dels esquemes.

Basant-se en Rosch (1975), Swales defensa que els espècimens de gèneres, això és, els textos, tenen unes propietats que assegurin l'adscripció al gènere i unes altres que, tot i que variaren, no farien perillar una identificació positiva. Així doncs, hi ha exemplars més *prototípics* que d'altres, la qual cosa vol dir que els elements que conformen un gènere no són acumulatius o obligats sinó probables.⁵¹ Això no obstant, hi ha elements definitoris, que s'esdevenen en tots els exemplars del tipus i sense els quals és impossible l'adscripció. Aquests reben l'adjectiu de *privileged* (Armstrong, Gleitman i Gleitman, 1983: 270) i, en el cas del gènere (Swales, 1990: 52):

[C]ommunicative purpose has been nominated as the *privileged* property of a genre. Other properties [...] operate to identify the extent to which an exemplar is *prototypical* of a particular genre.

La prototipicitat té aplicacions directes per a l'ensenyament i així ens ho fa veure Swales (1990: 12) amb una proposta d'exercici:

⁵¹ Vegeu els elements obligatoris i els potencials de Halliday i Hasan (1985).

Look, this appears to be the standard way of doing this in your area. Will you please practice doing it the standard way for me as an exercise. Once you can show me that you both understand and can operate the standard (and safe) way, you are free to carry on in another way if you like, especially if the other ways suit your individual intellectual character or your perceptions of your particular writing situation.

Pel que fa a les denominacions dels diferents gèneres, Swales adopta una postura intermèdia entre aquells que apliquen uns mateixos noms predefinitos als gèneres de totes les cultures i aquells que es decanten per la perspectiva etnogràfica i apliquen els noms que utilitza la cultura on arrela el gènere (vegeu el punt dedicat als enfocaments literaris). Així, Swales afirma que, tot i que les denominacions que una comunitat utilitza per a les produccions textuais pròpies constitueixen un material etnogràfic de gran valor, s'ha d'anar amb cura d'acceptar-les sense anàlisi perquè les diferències poden estar condicionades, per exemple, per elements exclusivament ideològics, de forma que dues *etiquetes* dissemblants poden amagar un sol gènere.

Quant a les relacions del gènere amb la teoria psicològica dels esquemes inaugurada per Bartlett (1932), Swales repassa algunes aportacions sorgides als si de l'ensenyament de segones llengües i conclou que, si bé els esquemes tenen gran importància en el processament discursiu, els estudis fets amb aquesta orientació s'allunyen *perillosament* del propòsit comunicatiu i del context discursiu. Així doncs, Swales opta per deixar de banda aquestes consideracions en la seua investigació teòrica i aplicada.

En suma, la contribució de Swales serveix als enfocaments lingüístics del gènere per avançar en el sentit d'unir la dimensió lingüística i sociològica del concepte. Per contra, val a dir que des de bastant conscientment (1990: 92) la dimensió cognitiva del concepte, la qual cosa fa que es desdibuixi l'aspecte flexible que ja s'hi assigna en els estudis literaris des del romanticisme o també amb el formalisme rus. Tanmateix, i d'una manera aparentment contradictòria, atorga una importància cabdal al concepte processal (i cognitiu) de *tasca* en la metodologia d'aprenentatge.

Una altra de les obres emblemàtiques en els enfocaments lingüístics de l'estudi del gènere és Bhatia (1993). En realitat, l'aportació de Bhatia se centra en l'anàlisi del gènere i no en la noció mateixa. Aquesta, en canvi, li serveix com a punt de partida i la concepció que presenta és la de Swales (Bhatia, 1993: 13):

[A] recognizable communicative event characterized by a set of communicative purpose(s) identified and mutually understood by the members of the professional or academic community in which it regularly occurs. Most often it is highly structured and conventionalized with constraints on allowable contributions in terms of their intent, positioning, form and functional value. These constraints, however, are often exploited by the expert members of the discourse community to achieve private intentions within the framework of socially recognized purpose(s).

Així, Bhatia defensa que el criteri definidor dels gèneres és el conjunt de propòsits comunicatius i que, en conseqüència, un canvi en aquest conjunt suposa un canvi de gènere (i, per tant, de l'estructura de l'expressió) mentre que altres alteracions donarien lloc a subgèneres. Això no obstant, en la part aplicada d'aquesta obra, Bhatia no explica per què *vendre un producte* i *vendre un servei* no suposen cap canvi en la intenció comunicativa i constitueixen, per tant, un gènere únic, mentre que utilitza els criteris que ell anomena *cognitius* per afirmar que dos gèneres comunament considerats diferents són, en realitat, un de sol. Açò ens fa pensar que resulta si més no perillós atorgar tanta importància a un criteri que no es defineix amb prou precisió.

Respecte a Swales, Bhatia identifica la precarietat de la vessant cognitiva en l'anàlisi del gènere que aquell planteja i en l'exposició teòrica fa referència a estructures cognitives i a estratègies que materialitza en el text a través de moviments (Bhatia, 1993: 46-49) o successions de propòsits comunicatius que tenen lloc en la progressió del discurs i que serveixen, en última instància, per aconseguir el «set of communicative purpose(s)» que es planteja el gènere i que el defineix.

D'altra banda, com a aportació nova al concepte de gènere, caldria destacar l'aspecte intercultural que hi reconeix, tot i que en l'explicació s'aprecia més prompte un raonament sobre l'*arrelament cultural* dels gèneres i l'aspecte intercultural queda reduït a la cita de l'estudi de Hofstede (Hofstede, 1983), on es contrasta la cultura organitzativa empresarial de cinquanta països (Hofstede *apud* Bhatia, 1993: 39). Les conclusions de Hofstede sobre les diferències interculturals a aquest respecte serveixen Bhatia per reivindicar l'adequació dels resultats de les anàlisis de gèneres a les condicions socioculturals d'on provenen aquests (1993: 38) i fa notar així mateix la manca d'estudis sobre cultures no dominants (1993: 37) i de reflexions no *panculturals*.

Quant a la dimensió cultural del gènere, la cita següent resulta aclaridora respecte a la postura que hi pren Bhatia, on a més de les circumstàncies culturals de producció i recepció s'inclou també el context professional (1993: 39):

Genre, after all, is a socio-culturally dependent communicative event and is judged effective to the extent that it can ensure pragmatic success in the business or other professional context in which it is used.

Com a conclusió d'aquest apartat, voldríem destacar algunes idees respecte al concepte de gènere. En concret, ens sembla força productiu el concepte d'arrelament, la relació d'aquest amb la comunitat discursiva i la combinació amb el conjunt de propòsits comunicatius constituïts per una estructura cognitiva (o moviments cognitius, seguint Bhatia, 1993).

2.2.4. Estudis de comunicació audiovisual

Els estudis del concepte de gènere en els estudis audiovisuals han adoptat perspectives diverses, però en les investigacions podem veure una gran influència de la teoria literària, potser pel caire artístic que s'atribueix als textos de tots dos àmbits, tot i que tant en la vessant teòrica com en l'aplicada s'ha reivindicat la independència dels estudis audiovisuals respecte als literaris (Feuer, 1992: 139):

We can see that the traditional literary view of genre would have only a limited application to film and television. [...] Such literary types as drama and lyric, tragedy, and comedy span numerous diverse works and numerous cultures and centuries. Film and television, however, are culturally specific and temporally limited.

També podem trobar en aquest àmbit d'estudi altres influències, més concretament de la retòrica, ja que la definició de gènere comunament acceptada en aquest àmbit té fortes reminiscències de la perspectiva de Miller (1984). Aquesta definició, de Kress (1988: 183), planteja el gènere com un tipus de text «that derives its form from the structure of a (frequently repeated) social occasions, with its characteristic participants and their purposes». Com es veu, es reitera la importància del propòsit i de la situació comunicativa en la diferenciació dels gèneres entre si. Val a dir que el concepte mateix de gènere no ha gaudit en els estudis audiovisuals de tanta dedicació com en altres camps, però que d'aquest àmbit disciplinari cal

destacar els estudis aplicats, basats en el gènere, que s'hi han dut a terme. Tot i així, algunes investigacions presenten els trets definitoris de la noció incidint en aspectes diferents. Així, per a Wales es tracta d'un «intertextual concept» (1989: 25) i Hartley en parla com d'una «property of the relations between texts, and hence of signification» (Hartley, 1994: 128).

Quant a les classificacions, Brooks (1972: 44) adapta la perspectiva més tradicional de la retòrica i classifica els gèneres audiovisuals en *expositius*, *argumentatius*, *descriptius* i *narratius*. D'altra banda, Nicholas Abercrombie estableix una taxonomia bipartita defensant que per als mitjans de comunicació de masses la distinció més important és entre gèneres de ficció i no ficticis (Abercrombie, 1996: 42). També Thomas i Vivian Sobchack (1980: 203-240), l'estudi dels quals se centra en els gèneres ficticis, distingeixen dos gèneres fílmics bàsics, *comèdia* i *melodrama*, els quals es divideixen al seu torn en quatre gèneres cadascun. Aquesta simetria, de fet, bé fa pensar en un enfocament analític sovint vinculat a propòsits prescriptius, però, siga com siga, els intents d'uniformització taxonòmica en aquest àmbit han estat considerablement menors que en la teoria literària o retòrica.

Des d'un punt de vista més inductiu, existeixen estudis sobre els noms que s'apliquen als gèneres fílmics des de la crítica cinematogràfica i, així, Bordwell (1989: 148) afirma que, en l'agrupació de gèneres audiovisuals, s'han utilitzat classificacions de tot tipus:

Grouping by period or country (American films of the 1930s), by director or star or producer or writer or studio, by technical process (CinemaScope films), by cycle (the 'fallen women' films), by series (the 007 movies), by style (German Expressionisms), by structure (narrative), by ideology (Reaganite cinema), by venue ('drive-in movies'), by purpose (home movies), by audience ('teenpix'), by subject or theme (family film, paranoid-politics movies).

Aquest desordre aparent és de proporcions internacionals i, segons John Hartley, un mateix text pot pertànyer a diferents gèneres en països distints (Hartley, 1994: 129). Aquesta diversitat taxonòmica ve contrastada en el camp dels gèneres audiovisuals pels estudis de Bordwell a què fèiem esment (1989) i la varietat nominològica queda accentuada amb l'afirmació del fet que ja a finals dels vuitanta encara hi havia gèneres sense nom (Fowler, 1989: 216, Wales, 1989: 206). Si fem

cas de Miller (1984: 163), el nombre de gèneres de què disposa una societat «is indeterminate and depends on the complexity and diversity of society».

Aquesta diversitat es veu també reflectida en la rellevància que l'hibridisme té en aquests gèneres (Fairclough, 1995: 89) sorgits en una comunitat extremament dinàmica. Aquest dinamisme, segons Abercrombie, és particularment important en el medi televisiu (1996: 45):

[since] television comes at the audience as a flow of programmes, all with different generic conventions, [...] it is more difficult to sustain the purity of the genre in the *viewing* experience.

En aquest context, la interacció entre els gèneres és constant i alguns teòrics observen relacions entre el canvi genèric i les institucions, entre «textuality and power» (Thwaites, Davis i Mules, 1994: 104). En aquest sentit, un dels *poders* més rellevants és l'econòmic, ja que els textos audiovisuals s'orienten des de la producció cap a la venda del producte i el consum per part dels espectadors. En conseqüència, la dimensió sociològica i l'aspecte evolutiu del gènere és molt visible en aquesta línia d'estudis (Tudor, 1974: 225-226, Gledhill, 1985: 59, Bordwell, 1989: 147, Neale, 1990: 464). Com afirma Buckingham (1993: 137): «genre is [...] in a constant process of negotiation and change.»

En aquest sentit, alguns estudis veuen en els gèneres audiovisuals un testimoni etnogràfic d'excepció. Així, Andrew Tudor afirma que els gèneres defineixen «a moral and social world» (Tudor, 1974: 180), mentre que Leo Bancyry percep els gèneres cinematogràfics com baròmetres de la societat i de la cultura que els produeix (Hayward, 1996: 50); també Robert Lichter i altres (1991) argüeixen que els gèneres televisius estan impregnats dels valors dels productors i Susan Hayward (1996) estudia com la ideologia de la societat on sorgeix el producte fílmic es reflecteix en les pel·lícules, per a la qual cosa segueix Konigsberg (1987: 144-145) o Fiske (1987: 110).

Un altre punt de vista és el de Steve Neale, que veu aquest flux ideològic com un camí de doble direcció (Neale, 1980: 16) a través del qual els gèneres reflecteixen els valors de la cultura receptora alhora que els formen activament. L'afirmació següent és també un testimoni d'aquesta postura (Thwaites, Davis i Mules, 1994: 100):

[A] genre develops according to social conditions; transformations in genre and texts can influence and reinforce social conditions.

Des de la perspectiva de la influència del gènere en la societat, algunes teories marxistes al·leguen que aquest és una eina de control ideològic (Livingstone, 1990), que naturalitza els valors del text (Feuer, 1992) i que serveix al conservadurisme (Casey, 1993). I tot i que, segons nega Neale, l'economia capitalista no siga responsable «for the existence of the particular genres that have hitherto been produced, nor for the existence of the conventions that constitute them» (Neale, 1980), els canvis en els gèneres tenen una relació directa amb aquesta qüestió, ja que «difference is absolutely essential to the economy of genre» (Neale, 1980: 48), i també la fixació dels trets genèrics (Abercrombie, 1996: 43):

It [...] makes sound economic sense. Sets, properties and costumes can be used over and over again [...]

Aquesta rendibilitat afecta tant els costos de producció com la captació d'un públic amb uns gustos definits per un gènere que aportarà uns ingressos més o menys assegurats (Abercrombie, 1996: 43), un aspecte en el que coincideixen també Neale (1980: 55) o Gledhill (1985: 58).

Hi ha també estudis que emfasitzen el paper del gènere com a facilitador de la comunicació, com a codi semiòtic que ajuda al reconeixement i a la comprensió per part dels receptors (Neale, 1990: 46) o com una eina de la qual disposa el productor del text per arribar a l'audiència (McQuail, 1994: 200):

The genre may be considered as a practical device for helping any mass medium to produce consistently and efficiently and to relate its production to the expectations of its customers.

Un aspecte que caldria destacar molt especialment dels estudis audiovisuals del gènere és que s'hi han realitzat investigacions empíriques sobre la utilitat real del concepte. Els resultats que aquestes ens ofereixen conclouen que la noció sorgeix en la comunicació humana com a instrument per a la transmissió d'experiències i de coneixement en diverses etapes de la socialització. Així, els experiments que Jaglom i Gardner (1981 *a*, 1981 *b*) van realitzar amb infants d'entre 2 i 5 anys van donar com a resultat la conclusió que «in the first few years of attempting to sort out the

confusing elements of the television world, children are concentrating on making distinctions between shows» (Jaglom i Gardner, 1981 *a*: 42). D'altra banda, els experiments de Buckingham amb individus d'entre 8 i 12 anys, van demostrar que els infants de major edat utilitzen conceptes relacionats amb el gènere per oferir impressions o opinions i que l'estructura cognitiva de la conversa en tots els grups d'edat seguia un ordre marcat pels gèneres sobre els quals es parlava (Buckingham, 1993: 135-155).

També crida l'atenció en aquest àmbit d'estudi l'abundància d'investigacions i obres que es preocupen per qüestions relatives als gèneres des d'un àmbit menys acadèmic (potser per les dimensions actuals del mercat dels gèneres audiovisuals]. Així, existeixen llibres (Cole i Haaq, 1989, Keane i Epstein, 1998, Bonnet, 1999, Cowgill, 1999, Flinn, 1999, D'Vari, 2000, Vorhaus, 2000), articles (Berry, s.d.-b, s.d.-a), cursos (Gotham-Writers'-Workshop, 2001 *a*, 2001 *b*, 2001 *c*),⁵² cursos telemàtics (Deemer, 2000) i fins i tot programari (Cinovation, 1998, The Writers Store, 1998, 2000) que exploten les recurrències i que pretenen rendibilitzar el temps dels professionals de l'escriptura de guions o ensinistrar aprenents interessats en l'àmbit fílmic i televisiu.

2.2.5. Estudis traductològics

Pel que fa a l'estudi del gènere en traductologia, la tradició posa per davant els textos literari, tot i que Bühler, l'Escola de Praga i l'Escola britànica comencen en la dècada de 1970 l'estudi dels textos especialitzats centrant-se en els científics.

En el camp de la traductologia, la preocupació sobre l'estudi del gènere ha vingut amb el canvi d'una concepció interlingüística de la traducció a una altra d'intercultural (vg. Bassnett i Lefevere, 1990), la qual cosa es justifica per ser el gènere un concepte semiòtic. Aquesta noció entra de forma consistent en la traductologia de la mà de l'escola funcionalista alemanya, els representants de la qual la prenen de la lingüística aplicada. Així, Reiß i Vermeer (1989: 176-177) es basen

⁵² Aquests cursos comencen amb uns fonaments del gènere de guions, això és, els trets característics quant a elements situacionals, estructura cognitiva i format que en els nivells posteriors s'enriqueixen amb la potenciació de la creativitat i l'esperit crític a través de tallers de lectura i escriptura.

en la definició que proposa Lux (1981: 273), que presenta una orientació semiòtica i centrada principalment en els aspectes formals:

Eine Textsorte ist eine im Bereich der kohärenten verbalen Texte liegende kompetentiell anerkannte und relevante Textklasse, deren Konstitution, deren Variationsrahmen und deren Einsatz in Kontext und umgebenden Handlungstypen Regeln unterliegen. Ein Teil der Identität eines Textes besteht in seiner Textsortenzugehörigkeit. Formal läßt sich eine Textsorte beschreiben als Kombination von Merkmalen (deren Zahl für jede Textsorte einzeln festgelegt ist) aus Klassifikationsdimensionen, die nach den drei semiotischen Grundaspekten des Textes (Abbildung von Welt, kommunikative Funktion, Eigenstruktur) gruppiert sind.

Tot i que la definició se centra en els aspectes formals, també hi apreciem trets definitoris que fan referència a la dimensió cognitiva i sociocultural del gènere. Així, els individus *reconeixen* els gèneres («anerkannte») a causa de la seua *competència* en aquest sentit i, des d'una perspectiva més comunitària, l'ús dels gèneres està sotmès a regles. Això no obstant, cal advertir que per a Lux les tres dimensions del gènere (*apud* Reiß i Vermeer, 1989: 175-176) són la *referencial* (els gèneres fan referència a processos, objectes o circumstàncies), la *interpersonal* (els gèneres són actes de comunicació) i la *formal* (els gèneres són estructures lingüístiques).

També voldríem remarcar de la definició de Lux que limita el llenguatge (i el gènere) a l'aspecte verbal⁵³ i que defensa que es poden establir de forma precisa les característiques cognitives, comunicatives i estructurals definitòries de cada gènere. El que açò fa palès és que la definició ens ofereix un punt de vista estàtic del gènere, des del qual és certament més fàcil escometre un estudi descriptiu, però que potser intenta tancar de forma excessivament dràstica les possibilitats de variació que contemplen altres perspectives amb representació en els àmbits que ja hem comentat i també en traductologia, com veurem més endavant.

Tot i que Reiß i Vermeer (1989: 176-177) esmenten també altres plantejaments, com ara el de Cherubim i Henne (1973), per als quals els gèneres són esquemes de comunicació establerts socialment,⁵⁴ la proposta de Lux és la vertebradora de la seua concepció dels gèneres com a conjunts de convencions

⁵³ Vegeu una postura oposada en Sapir (1929/2000: 398).

⁵⁴ Aquests autors no fan referència al paper de l'individu en l'activitat particular de comunicació dins d'aquests models o esquemes.

discursives que presenten una utilitat triple en l'acte comunicatiu. D'una banda, serveixen com a senyals de reconeixement perquè l'usuari sàpia de quin gènere es tracta; de l'altra, desencadenen expectatives en el lector respecte a la continuació del text; i, finalment, orienten la comprensió del text, ja que constitueixen un context conegut que determina les interpretacions possibles (Reiß i Vermeer, 1989: 188-191).

Pel que fa a l'aplicació del concepte a la traducció, Reiß i Vermeer (1989: 203) reconeixen que els gèneres tenen «eine wichtige Rolle bei zahlreichen Entscheidungen im Translationsprozeß» i les aplicacions que hi aprecien es deriven de l'observació i de la comparació intercultural d'aquests, a través de la qual podem percebre diferències qualitatives (1989: 192). A l'hora de traduir:

[es] ist [dabei] zu entscheiden, ob die Konventionen der Ausgangskultur durch eine "sprachliche Übersetzung" beibehalten werden können oder in einer kommunikativen Übersetzung durch solche der Zielkultur ersetzt werden müssen.

Com podem apreciar, l'atenció que Reiß i Vermeer (1989) dediquen als gèneres està focalitzada, sobretot, en el concepte de convenció (*vid. infra*) i les reflexions que hi dediquen clouen amb propostes per a la recerca, com són els estudis sistemàtics de convencions genèriques (1989: 194) i investigacions sobre la necessitat de modificar les convencions dels gèneres entre parells de llengües determinades per a gèneres concrets.

Una perspectiva lleugerament diferent és la que plantegen Hatim i Mason (1990). La definició en la qual es basen aquests autors prové dels estudis sobre comunicació audiovisual i, més concretament, es tracta de la que ofereix Kress (1985: 19, vg. també Hodge i Kress, 1988: 183, *vid. supra* els enfocaments dels estudis audiovisuals), és a dir, agafen la intenció retòrica com a criteri distintiu (Hatim i Mason, 1990: 140) i hi reconeixen les dimensions formal, sociocultural i cognitiva, com es pot apreciar en la cita que reproduïm tot seguit (1990: 69): «Genres are 'conventionalised forms of texts' which reflect the functions and goals involved in particular social occasions as well as the purposes of the participants in them.»

El centre d'aquesta definició, a diferència de la que vèiem abans, no és tant la forma, sinó que aquesta es considera subsidiària a la dimensió sociocultural, que queda reflectida com un arrelament del gènere en una situació determinada, i també a

la dimensió cognitiva, que troba representació en forma de *propòsits*. Quant a la dimensió formal, cal destacar l'aplicació directa que té per a la traducció les diferències interculturals que Hatim i Mason detecten en els formats convencionalitzats que s'associen típicament als gèneres i que aquests autors anomenen *estructures genèriques* (1990: 171). Amb tot, val a dir que l'estudi que Hatim i Mason (1990) fan de la forma del gènere (i del gènere mateix) està molt orientat a desvetllar la relació entre aquesta forma i la ideologia que traspuja, una qüestió que fonamenten teòricament seguint Martin (1985), Kress (1985) i Fairclough (1989). Així (Hatim i Mason, 1990: 161): «[B]ehind the systematic linguistic choices we make, there is inevitably a prior classification of reality in ideological terms.»

Una altra aportació que confereix importància al concepte de gènere és la de Carbonell i Cortés (1999). L'estudi d'aquest investigador se centra en la dimensió cognitiva de la noció des del punt de vista de la interpretació i de la comprensió de textos originals per a la traducció. Així, Carbonell repassa la teoria de van Dijk i Kintsch (1983) sobre les estratègies cognitives de comprensió del discurs, segons les quals (Carbonell i Cortés, 1999: 119-120):

El proceso interpretativo aparece [...] como un sistema de pautas de conocimiento [...] determinado tanto por el contexto inmediato como por las culturas respectivas –mejor dicho, por la experiencia de una comunidad determinada, que puede ser muy restringida; por ejemplo, el habla altamente codificada de un grupo de amigos que constantemente hacen referencia a experiencias compartidas.

Les conclusions que es deriven d'aquest estudi en l'àmbit aplicat de la traductologia és que l'habilitat del traductor per facilitar la reproducció de les estratègies cognitives de comprensió en una comunitat cultural distinta resulta determinant per a la coherència de la traducció (Carbonell i Cortés, 1999: 119).

Per una altra part, García Izquierdo (2000) centra el seu estudi del gènere en l'aplicació didàctica del concepte a la formació de traductors. Després d'oferir-nos una revisió del concepte en lingüística i traductologia (especialment basada en Hatim i Mason, 1990) assenyala els beneficis que un contrast intergenèric pot comportar per a la pràctica de la traducció des dels primers anys de formació per tal com les diferents cultures codifiquen els gèneres de formes dissemblants i les estratègies de

traducció se'n veuen afectades. Així doncs, si un traductor és conscient d'aquest fet, les seues decisions tindran una motivació més ferma.

També García Izquierdo ha dedicat part de la seua investigació a la vessant descriptiva de l'estudi del gènere i podem trobar un estudi sistemàtic i contrastiu, tot i que amb un corpus reduït, de la notícia periodística en anglès i en espanyol en l'obra del 1999 (García Izquierdo, 1999) i, en col·laboració amb Marco Borillo en la de 1996 (García Izquierdo i Marco Borillo, 1996). Les conclusions d'aquest estudi demostren que els gèneres sorgits de situacions comunicatives anàlogues en cultures diferents utilitzen mitjans dissemblants per a codificar la informació.

Quant a estudis aplicats, s'han realitzat diverses investigacions sobre la utilitat del gènere en les diferents branques de la pràctica traductora des d'una perspectiva formativa. Així, en la traducció especialitzada, Borja Albi (2000, dedicada a la traducció jurídica) o Gamero Pérez (Gamero Pérez, 2001, centrada en la traducció tècnica) i també Agost Canós (1999), en traducció audiovisual, parteixen d'intents taxonòmics i afirmen la utilitat que la classificació dels textos presenta per a l'estudi de les diverses especialitats i per a la formació de traductors.

La necessitat que un traductor jurídic té de dominar els gèneres del camp en què s'especialitza es justifica, segons Borja Albi (2000: 79), per l'exigència que li imposa la cultura meta de respectar les convencions textuais, socials i legals. Aquesta autora agafa la concepció de gènere de Hatim i Mason (1990) i la defineix de la manera següent (Borja Albi, 2000: 71): «[L]os géneros se corresponden directamente con las categorías que los hablantes adultos de una lengua pueden reconocer fijándose en su forma externa y en las situaciones de uso.»

Ens sembla molt interessant en aquesta cita que Borja Albi reconeix el concepte com una eina situada en un plànol no *natural*, és a dir, un instrument d'investigació, tot i que fermament basat en fenòmens observables, això és, en l'actuació dels usuaris del llenguatge (cf. també Sobchack i Sobchack, 1980, vid. supra els estudis experimentals en comunicació audiovisual de Buckingham, 1993).

Tanmateix, la intenció de Borja Albi (2000) no és tan el concepte en si, sinó més prompte la utilitat d'aquest en el cas concret de la traducció jurídica. Així, afirma que disposar de textos paral·lels, des de la perspectiva del gènere (Borja Albi, 2000: 80):

- Millora la qualitat de la traducció perquè permet respectar les convencions de gènere, de discurs i de tipus textual.
- Millora la precisió terminològica i l'adequació del llenguatge.
- Permet la sistematització de tasques mecàniques amb la utilització de programari de traducció assistida.
- Ofereix, en la formació, el contacte amb textos autèntics i una visió completa de la utilització del llenguatge.

Atesa la utilitat,⁵⁵ Borja Albi (2000) insisteix en els avantatges de classificar els textos segons criteris genèrics i, en aquest sentit, el tret determinant és l'ús dels textos, manifestat, entre d'altres, en la forma en què els mateixos juristes sistematitzen els textos en formularis. Així doncs, podríem dir que la perspectiva que defensa aquesta autora és *etnogràfica* (*vid. supra*), ja que es basa en el comportament de la cultura que estudia i busca les regularitats que permeten la classificació i la denominació dels gèneres de forma inductiva (cf. Ben-Amos, 1969, Swales, 1990).

Borja Albi (2000) reconeix en el concepte de gènere tant les dimensions formal, com cognitiva i sociocultural i, malgrat que en el seu estudi se centra en la primera d'aquestes a nivells diversos, la conjuminació de les dues darreres és, de fet, la que forneix el punt de partida de la seua investigació, per tal com es deixa guiar per les classificacions dels membres de la cultura. També en les definicions dels gèneres en la defensa de l'evolució i de l'hibridisme dels gèneres jurídics s'aprecia una perspectiva sociocultural (cf. Borja Albi, 2000: 72).

Gamero Pérez (2001) parla del gènere com la resposta dels investigadors al fenomen que consisteix a reconèixer com a típics d'una sèrie de textos trets de format i de tipus de llenguatge. Aquestes característiques les assimila l'individu «gracias a nuestra experiencia como lectores de textos» (Gamero Pérez, 2001: 49) i en la traducció cal fer paleses les que fan que aquell text es reconega. Si no és així es produirà «un efecto no deseado: el receptor percibirá un desfase entre los rasgos a los que habitualmente está acostumbrado [...] y los que aparecen en el texto creado por

⁵⁵ Cal dir que altres autors no ho consideren així (vg. Martín Hita, 1996, Ortega Arjonilla, 1996).

el traductor» (Gamero Pérez, 2001: 49).⁵⁶ El model que ofereix Gamero Pérez (2001) per a la caracterització del gènere emmarca aquest en el context sociocultural, al qual atorga tres funcions (Gamero Pérez, 2001: 57):

- Determinar les convencions pròpies del gènere.
- Proporcionar les necessitats per a la creació o no de gèneres nous.
- Marcar la pauta de l'evolució dels gèneres.

El fet que l'estudi de Gamero Pérez (2001) tinga una voluntat sincrònica fa que siga la primera d'aquestes funcions la més rellevant en la seua recerca i així per a l'autora les convencions parteixen del context cultural, però fan referència als elements intratextuals, determinats també per les funcions textuais i pels elements de la situació comunicativa. En aquest treball, les funcions textuais s'identifiquen amb el propòsit retòric dominant de Hatim i Mason (1990), tot i que no s'agafen com a criteri *privilegiat* (*vid. supra*) per a la identificació d'un gènere (cf. Swales, 1990).

D'altra banda, Chaume Varela (2000), que centra el seu estudi en la traducció audiovisual, adverteix que les particularitats dels textos objecte del seu estudi respecte a la traducció no poden explicar-se atenent al concepte de gènere (Chaume Varela, 2000: secció 3.7.3.5):

[E]l análisis por géneros a los que se adscribe una función dominante sigue siendo insuficiente para los intereses del traductor de textos audiovisuales. Casi todos ellos coinciden en su carácter de informar, entretener o convencer. Casi todos ellos van dirigidos a la gran audiencia. Casi ninguno de ellos presupone conocimientos demasiado específicos por parte de la audiencia.

Així, Chaume Varela (2000) prefereix optar per una classificació basada en el *mode*, ja que aquesta supera amb escreix els beneficis que podrien derivar-se d'estructurar aquesta modalitat de traducció per altres criteris que podrien ser més idonis per a taxonomies realitzades en àmbits amb un formalisme major i una

⁵⁶ Les convencions genèriques que per a Gamero Pérez (2001) s'han de mantenir per mor del lector esdevenen un deure per al traductor. Una altra postura és la que defensa Alcaraz Varó (2001) quan planteja que el gènere és una eina molt útil per al traductor, ja que és més fàcil traduir característiques que ja coneixem que d'altres que desconeixem.

variació menor (*vid. supra* l'estudi del gènere des dels enfocaments de comunicació audiovisuals).

2.3. Recapitulació

En aquest capítol hem pogut delimitar l'objecte d'estudi gràcies a la contrastació d'opcions terminològiques per fer-hi referència i també a l'herència d'investigacions sobre aquesta noció a la qual hem tingut accés a través de la bibliografia. En aquest segon sentit, hem vist l'evolució del concepte i també del tractament que rep aquest en àmbits disciplinaris diversos, destacats per la importància que han conferit a l'estudi del gènere. Així, hem observat una evolució bastant similar des dels estudis més antics, en el si de la teoria de la literatura, fins als contemporanis, des de les taxonomies analítiques a les descriptives, des de conceptualitzacions formals a sociològiques i cognitives, des de caracteritzacions estàtiques a d'altres que contempen l'evolució, l'hibridisme i la dimensió sociohistòrica dels gèneres i, també, des dels estudis teòrics als aplicats i experimentals que han contradit algunes concepcions però que n'han refermat d'altres.

En suma, les característiques que diferents teòrics han identificat en el concepte de gènere podrien agrupar-se en tres blocs, un de formal, un altre de cognitiu i un tercer de sociocultural. Així, el que pretenem és oferir en el capítol següent una conceptualització de la noció que treballem en la qual es conjuminen les tres dimensions.

